

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка**

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Кафедра мистецьких дисциплін

**ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА**

Кваліфікаційна робота

Галузь знань 01 Освіта

Спеціальність 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Освітній ступінь: магістр

Кваліфікація:

Магістр середньої освіти. Вчитель музичного мистецтва

Виконала: Сіліна Лілія Валеріївна

Науковий керівник: Дорошенко Тетяна
Володимирівна, доктор педагогічних наук,
професор кафедри мистецьких дисциплін

Рецензент: Бусло Алла Іванівна
вчитель музичного мистецтва, вчитель-методист
вищої категорії
Гімназії 31 гуманітарно-естетичного профілю
(м.Чернігів)

Чернігів – 2023

**Кваліфікаційна робота допущена до захисту
рішенням кафедри мистецьких дисциплін
Протокол № 7 від « 19 » грудня 2023 р.**

Зав. кафедри _____
підпис

Рекомендовано

до захисту _____
підпис наукового керівника ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту _____
оцінка дата захисту

Голова ЕК _____
підпис ініціали, прізвище голови ЕК

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА ..	10
1.1. Проблема формування емоційної культури людини у науковій літературі	10
1.2. Особливості формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва.....	16
Висновки до першого розділу	28
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВИЗНАЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	31
2.1. Компонентна структура емоційної культури молодших школярів	31
2.2. Стан сформованості емоційної культури молодших школярів	39
Висновки до другого розділу	50
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	58
3.1. Педагогічні умови формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва.....	58
3.2. Методи формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва.....	62
Висновки до третього розділу	68
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ	83

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

З перших років життя важливим завданням батьків і педагогів є виховання емоційно розвинутої особистості дитини, оскільки від емоційного ставлення до середовища залежить те, для чого будуть сформовані і використані набуті дитиною знання і вміння [12].

Пізнаючи нове, діти постійно, як і дорослі, піддаються певним емоціям, що впливає на їх фізичний і психічний стан, дії та вчинки.

Сучасний стан економічних, соціальних і політичних перетворень в Україні визначає нові пріоритети в освіті і вихованні молодого покоління. Сьогодні соціально затребуваною є особистість з багатим світоглядом, високою емоційною культурою, що виявляється у здатності керувати власним психоемоційним станом, налагоджувати гармонійні стосунки та взаємодіяти з людьми, тому однією із важливих проблем педагогічної освіти є формування емоційної культури молодших школярів.

У Державному стандарті початкової освіти серед обов'язкових результатів навчання молодших школярів визначено здатність регулювати власний емоційний стан засобами мистецтва, розпізнавати та ділитися власними емоціями від сприйняття мистецьких творів, обирати твори і види художньо-творчої діяльності відповідно до свого настрою, творити для власного задоволення, одержувати насолоду у власній творчості [10].

Завданням освіти та виховання сьогодні є створення належних сприятливих умов для реалізації дитиною свого природнього потенціалу, орієнтування на загально-людські цінності, формування її загальної культури та культури почуттів зокрема.

Аналіз змістових ліній Типової освітньої програми, розробленої під керівництвом О. Я. Савченко для початкових класів, дозволив зробити висновок про те, що кожна з них спрямована на розвиток креативності і мистецьких здібностей, пізнання цінностей і усвідомлення учнями свого «Я»

[27]. Головним завданням змістових ліній мистецької освітньої галузі є формування та розвиток емоційної сфери, збагачення естетичного досвіду, формування вмінь аналізувати, правильно оцінювати та сприймати мистецтво, проявляючи емоційно-ціннісні ставлення, формування в учнів уявлення про можливість і способи регуляції свого емоційного стану завдяки мистецтву [14].

Метою курсу мистецтва є всебічний художньо-естетичний розвиток особистості дитини, освоєння культурних цінностей через мистецтво та формування ключових компетентностей. Першими із завдань для досягнення мети стають:

1. Розвиток почуттєвої сфери учнів.
2. Набуття досвіду емоційно-естетичних переживань.
3. Керування власним емоційним станом через мистецтво.

В. О. Сухомлинський розумів мистецтво, як «доріжку» до дитячого серця. Мистецтво є важливою частиною у житті людини – це витвір її душі. Саме залучення молодших школярів до музичної, образотворчої, літературної, хореографічної та театралізованої діяльності на уроках мистецтва у ЗЗСО сприяє розвитку в учнів почуття гармонії, музичного слуху, фантазії та пластики. Всі ці компоненти мають більш широке значення, а саме: духовне особистісне вдосконалення, взаємодія та розуміння природи і світу, відносин між людьми, гармонізація з мистецтвом та самим собою.

Формування емоційної культури молодших школярів має велике значення. Завдяки культурі людина стає особистістю. Культура зберігає та передає знання, створює цінності, розвиває здібності, укріплює соціальні відносини та створює нові потреби.

Такі філософи та культурологи, як Аристотель, Платон, Б. Спіноза, І. Кант, Л. А. Фейербах у своїх працях теоретично обґрунтовують питання виховання емоційної сфери у школярів. Розробка даної проблеми базується на наукових основах, які визначають положення щодо емоційного розвитку

особистості (І. Д. Бех, та інші), дослідження особливостей розвитку молодшого школяра (Н. М. Бібік, О. Я. Савченко та інші). У педагогічному аспекті емоційна культура та її питання цікавили зарубіжних педагогів Д. Локка, Ж.-Ж. Руссо, І. Ф. Гербарта, Я. А. Коменського, українських педагогів і діячів культури Г. Г. Ващенко, О. В. Духновича, Я. П. Козельського, С. Ф. Русову, Г. С. Сковороду, В. О. Сухомлинського та ін. [11]. Серед сучасних науковців, що досліджували проблему формування емоційної культури: І. П. Анненкова, І. М. Гапійчук, Т. В. Дорошенко, В. М. Нагаєв, М. В. Нечепоренко, В. Л. Поплужний, Т. П. Рєпнова, М. Е. Телешевська, Т. В. Шульга, акцентують увагу на вихованні емоцій і формуванні емоційної сфери особистості.

У напружених умовах сьогодення, які пов'язані з військовими діями, здатність регулювати та керувати своїми емоціями, контролювати їх прояв є необхідним вмінням для збереження фізичного та психічного здоров'я людини. Зараз, коли рівень культури у педагогічному середовищі і в суспільстві, в цілому є низьким, виникає необхідність формування нової особистості, що володіла б високим рівнем емоційної культури, як частини загальної культури [12]. Важливість формування емоційної культури у теперішній час визначається тим, що вона підвищує якість життя, є засобом об'єднання, через мистецтво відбувається процес розуміння один одного.

Наголошуючи на необхідності формування у молодших школярів емоційної культури, учені відмічають, що велике значення у цьому процесі має мистецтво. І в мові, і в музиці, в літературі смислове начало завжди несе в собі емоційний підтекст, а емоція завжди осмислена.

Актуальність проблеми дослідження обумовлюється недостатньою розробленістю її у науковій літературі, що зумовило вибір теми магістерської роботи «Формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва» і спрямувало науковий пошук на знаходження ефективних методів її удосконалення.

Об'єкт дослідження – процес формування емоційної культури молодших школярів.

Предмет дослідження – педагогічні умови та методи формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва.

Мета – визначити, теоретично обґрунтувати педагогічні умови та методи формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва.

Для досягнення мети необхідно було вирішити такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми.
2. Визначити компонентну структуру емоційної культури молодших школярів.
3. Розробити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості емоційної культури молодших школярів.
4. Визначити та обґрунтувати педагогічні умови та методи формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва.

Методи дослідження:

- 1) **теоретичні**: аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної та філософської літератури з проблеми, абстрагування, синтез, узагальнення, вивчення нормативно-правових документів у галузі освіти та інтернет ресурсів для об'єктивного оцінювання проблеми дослідження; аналіз та осмислення результатів констатувального експерименту.
- 2) **емпіричні**: діагностичні (бесіди, інтерв'ю, тестування, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент) – для визначення рівнів сформованості емоційної культури молодших школярів та оцінювання результатів експериментальної роботи.
- 3) **статистичні**: методи обробки експериментальних даних для кількісного і якісного аналізу результатів діагностичних обстежень.

Наукова новизна дослідження:

- визначено компонентну структуру емоційної культури молодших школярів;
- визначено критерії та показники, застосування яких дозволяє схарактеризувати рівні сформованості емоційної культури учнів молодшого шкільного віку;
- визначено та обґрунтовано педагогічні умови та методи формування у молодших школярів емоційної культури на уроках мистецтва.

Практичне значення одержаних результатів: Визначені та обґрунтовані методи та педагогічні умови формування емоційної культури молодших школярів можуть бути використані вчителями музичного мистецтва у процесі практичної діяльності, а також під час проходження студентами педагогічної практики.

Апробація результатів дослідження: Основні результати дослідження викладено на науково-практичних конференціях, зокрема: III Всеукраїнська науково-практична конференція (з міжнародною участю) «Мистецтво та освіта: новації і перспективи» (Чернігів, 8 грудня 2022 р.) та Міжнародна науково-практична конференція «Мистецтво без кордонів: творчі діалоги» (Кропивницький, 11 квітня 2023р.), VI Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Мистецька освіта очима молодого науковця» (Ніжин, 6 грудня 2023р.).

Публікації. Результати дослідження опубліковано у працях:

1. Сіліна Л. В. Розвиток емоційної саморегуляції в контексті виховання особистості учня. *Мистецтво та освіта: новації і перспективи: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (8 грудня 2022 року, м. Чернігів) / упор. Дорошенко Т. В., Солдатенко О. І., Силко Є. М., Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2022. 184 с. С.51-54.*

2. Дорошенко Т.В., Сіліна Л. В. Формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва як умови їх успішної соціалізації.

Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 19 (175) / Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка ; голов. ред. Носко М. О. Чернігів : НУЧК, 2023. 118 с. (Серія: Педагогічні науки). С. 8-13.

3. Сіліна Л. В. Розвиток емоційної саморегуляції молодших школярів засобами арт-технологій. *Мистецтво без кордонів: творчі діалоги*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. (Кропивницький, 11 квітня 2023р.) / відп. ред. Стратан-Артишкова Т. Б, Шевцова О. Б. Кропивницький: ім. В. Винниченка, 2023. С. 131-134.

4. Сіліна Л. В. Педагогічні умови формування емоційної культури молодших школярів на уроках музичного мистецтва. *Мистецька освіта очима молодого науковця*: матеріали VI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. (Ніжин, 6 грудня 2023р.) / відп. ред. Коваль О. В, Дворник Ю. Ф. Ніжин: Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2023. С. 94-95.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг магістерської 85 сторінок комп'ютерного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА

1.1. Проблема формування емоційної культури людини у науковій літературі

Теоретичне обґрунтування проблеми формування емоційної культури молодших школярів досліджується в роботах культурологів та філософів таких, як: Платон, Аристотель, Кант та інші. У працях деяких дослідників своє відображення знайшли психологічні аспекти культури емоцій та почуттів. Л. В. Коваль у своїх дослідженнях зосереджувала увагу на засобах та шляхах формування емоційної культури у дітей різного віку.

Упродовж останніх десятиріч питання емоційної культури особистості привертає увагу учених: Л. В. Кондрашова, О. Я. Чебикін та інших. Музичне переживання є емоційним переживанням, тому, що в музиці емоції є вираженням думок, через це в музичній творчості розум і емоції гармонізуються.

Проблема культури почуттів висвітлена у педагогічному аспекті. Вона цікавила зарубіжних (Й. Ф. Герbart, Я. А. Коменський Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо), а також українських педагогів (Г. Г. Ващенко, О. В. Духнович, Г. С. Сковорода, В. О. Сухомлинський).

В. О. Сухомлинський був першим, хто використав поняття «емоційна культура» і розкрив сутність поняття щодо учнів молодшого шкільного віку. У своїх працях він виокремлює важливість постановки даної проблеми. Автор стверджує, що емоційна культура є особливою формою духовного життя людини [26]. У гармонійному вихованні особистості він виокремлює такі аспекти: єдність емоційного й інтелектуального, емоційного й морального, емоційного й естетичного. За його переконанням естетичні смаки та громадські якості не можуть формуватися на ґрунті емоційної

бідності, безкультур'я у ставленні до людей породжує егоїзм. Педагог вважав, якщо школа вчитиме своїх учнів відчувати відтінки думок і почуттів людей, їх емоційні стани, то її можна буде вважати «майстернею гуманності». В. О. Сухомлинський вказує на те, що найбільш важким завданням у вихованні є саме розвиток емоційно-чуттєвого аспекту, стверджуючи, що навчити людину переживати емоції – найскладніше завдання у вихованні [26].

До питання виховання та розвитку емоційної сфери особистості зверталися у своїх працях багато вітчизняних та зарубіжних фахівців: С. Д. Максименко, В. О. Моляко при оцінюванні сфери діяльності; Г. С. Костюк при оцінюванні сфери емоційного мислення; О. Я. Чебикін при оцінюванні сфери психічної регуляції; О. П. Саннікова - при аналізуванні емоційності у спілкуванні; Д. Гоулман - у дослідженні питань, пов'язаних з емоційним інтелектом; О. Я. Чебикін - при уточненні ознак зрілості особистості; О. Я. Чебикін, J. D. Mayer, M. Di Paolo, P. Salovey - при розгляді сфери емоційної стійкості. Культуру емоцій особистості досліджували такі фахівці, як С. О. Колот, О. О. Колядінцева, Л. Н. Курганська та інші [2].

Однак комплексний аналіз їхніх праць свідчить про недостатню визначеність психологічної сутності емоційної культури, недостатню увагу приділено особливостям її прояву, внутрішнім і зовнішнім чинникам, що впливають на її розвиток, а також психолого-педагогічним умовам, необхідним для її формування. Змішана модель емоційного інтелекту Д. Гоулмана поєднує когнітивні здібності з особистісними характеристиками, такими як вольові якості, самосвідомість, соціальні навички та вміння, які визначають успішність людини в ситуаціях, що передбачають міжособистісну взаємодію [31].

Слово «культура» своїм походженням зобов'язана двом латинським словам: «colō» та «colore», що означало «обробляти землю» і «займатись землеробством», але в більш широкому значенні це означало удосконалення чогось, підняття на вищий щабель. Цицерон був першим, хто ввів поняття

«культура». Він побачив у культурі спосіб подолання різних проявів варварства та інструмент для перетворення людини на повноцінного громадянина. Наукове визначення поняттю «культура» дав англійський вчений і історик, етнограф і антрополог Едуард Бернетт Тейлор, надавши поняттю наукового значення у 1871 році. У своїй праці «Первісна культура» він пише: «Культура або цивілізація в широкому етнографічному сенсі складається у своєму цілому із знань, вірувань, мистецтва, моральності, законів, звичаїв, здібностей, звичок, засвоєних людиною, як членом суспільства [15].

Культура – це складне і багатогранне поняття, яке тлумачиться по-різному. Одне з найпоширеніших визначень культури полягає в тому, що це творча діяльність, яка включає в себе різні форми мистецтва, літератури, музики та інші прояви творчості. Це визначення підкреслює роль культури як засобу самовираження та індивідуальної і колективної ідентичності. Наступне визначення культури полягає в тому, що вона охоплює моральні цінності, норми етикету та моделі спілкування, підкреслює роль культури у формуванні соціальної поведінки та взаємодії, визнає важливість спільних цінностей і норм у встановленні соціального порядку і підтримці соціальної згуртованості. Ще одне визначення культури полягає в тому, що вона є мірилом людяності в людині і суспільстві, визнає важливість культури як засобу створення сенсу і мети в житті, а також як джерела натхнення і творчості. Нарешті, культуру можна визначити як сукупний метод і продукт людської діяльності та духовну цінність, що визнає роль культури у формуванні всіх аспектів людського життя, включаючи соціальні, економічні та політичні структури, підкреслює ідею, що культура – це динамічна концепція, яка розвивається і відображає мінливі цінності та переконання суспільства з плином часу [22].

Завдяки культурі людина стає не біологічною, а соціокультурною істотою. Люди створюють культуру та зазнають її впливу. Кожна людина певною мірою передає свої емоції. Емоції є великою частиною прийняття

рішень – те, що ми відчуваємо, впливає на те, що ми робимо. Незалежно від того, ким ми є, наше емоційне життя впливає на нашу здатність діяти. Ми лише люди і не завжди можемо відокремити почуття від функції. На перший погляд здається, що було б дуже важко виміряти емоційну культуру особистості. Зрештою, емоції можуть швидко змінюватись і вони можуть бути різними для кожної людини.

Однак, емоційний інтелект є ключовою навичкою, якою повинен володіти індивід. Це означає, що знання того, що емоції впливають на те, як люди діють і думають, і визначення того, як це впливає на взаємодію з іншими – стає важливою навичкою особистості [29]. Емоції – це не те, що ми можемо легко вмикати та вимикати. Спираючись на думку відомого фахівця з неврології та людської поведінки Антоніо Демасіо можна сказати, що наш мозок фільтрує наше сприйняття крізь завісу емоцій, він пронизує все, про, що ми думаємо і впливає на вибір, який ми робимо.

У психологічному тлумачному словнику визначення «емоція» описується, як психічне відображення безпосередньо упередженого переживання змісту життєвих явищ і ситуацій. Емоції є невід'ємним компонентом життєдіяльності, засобом активізації сенсорно-перцептивної діяльності особистості, важливим компонентом, який виступає ключем до розгадки неусвідомлених мотивів. Вони є невід'ємною частиною людського досвіду і відіграють значну роль у формуванні поведінки та прийнятті рішень. Крім того, емоції можна класифікувати по-різному, наприклад, початкові (радість, смуток, страх, гнів) і складні емоції (любов, ревності, провина, сором). Кожна емоція має унікальну схему фізіологічних і психологічних реакцій, які можна спостерігати через зміни у виразі обличчя, тембрі голосу та мові тіла. На емоції також можуть впливати різні фактори, зокрема культурні норми, особистий досвід і соціальний контекст [28]. Розуміння емоцій є важливим як для особистого, так і для професійного зростання. Воно дозволяє людям орієнтуватися в складних соціальних ситуаціях, ефективно спілкуватися з іншими, регулювати власну поведінку та

емоції. Це особливо важливо в професійному середовищі, де емоційний інтелект все частіше визнається ключовим компонентом ефективного лідерства та командної роботи.

Емоції (від фр. *emotion* – «хвилювати», від лат. *emovere* – «збуджувати») – це психічні стани і процеси в людині, за допомогою яких реалізуються ситуативні переживання. Завдяки емоціям у людини виявляється позитивне або негативне ставлення до самої себе, інших людей та навколишнього світу. Емоції спонукають до дій та формують поведінку людини. Будь-яке враження на певну ситуацію має свій вплив на подальші вчинки. Також емоції мають властивість визначати темп, інтенсивність, тривалість тієї чи іншої діяльності. Емоції сприяють функціонуванню самого організму [23].

Дослідження, проведені за останнє десятиліття, показують, що емоційна культура впливає на стан задоволеності особистості, а також стан вигорання людини в певній діяльності. Емоційна культура на відміну від когнітивної підкреслює емоційний стан людини в даний момент, що передається за допомогою невербальних сигналів. Позитивні емоції постійно асоціюються з кращою продуктивністю особистості, коли ж негативні емоції призводять до гірших результатів діяльності людини.

Емоційна культура є цілим комплексом явищ, що відображають розвиток і вдосконалення якостей емоційного життя, які проявлялися обмежено у більш ранньому віці. При формуванні емоційної культури підвищується загальна психологічна культура особистості. Саме формування емоцій у молодших школярів вважається важливою умовою розвитку їх особистості. Емоційна культура розвивається на основі того, що людині дано біологічно. Культурні норми мають вплив на поведінку та установки особистості.

Емоційна культура є важливим аспектом особистісного розвитку, оскільки передбачає розуміння та управління власними емоціями, а також чутливість до емоцій інших людей. Цю концепцію можна розглядати як

різновид емоційного інтелекту, який дозволяє людям легше та ефективніше орієнтуватися в складних соціальних ситуаціях. По суті, емоційна культура – це розвиток глибокого усвідомлення емоцій та їхньої ролі в нашому житті. Це включає розуміння того, як емоції розвиваються з часом і як на них можуть впливати різні внутрішні та зовнішні фактори. Це також передбачає розвиток набору навичок і технік для аналізу та управління емоціями, щоб люди могли адекватно реагувати на різні ситуації та взаємодії.

Тому, важливо формувати, розвивати та виховувати емоційну культуру людини, яка полягає у вираженні почуттів та емоцій, що сприяє адекватній реакції на навколишню дійсність. Емоційна культура відображається в міжособистісних стосунках, мовному етикеті та комунікативних навичках. Люди з розвиненою емоційною культурою, як правило, відчують емоційну стабільність і автономію, оскільки вони менш залежні від настрою інших людей. Емоційна культура відіграє значну роль в організації емоційного життя людини і є одним з ключових факторів успішного саморозкриття та самореалізації.

Аналіз наукової літератури з проблеми засвідчив, що дана тема є актуальною та комплексною у сучасному науковому дослідженні. У ряді досліджень визначено важливість розуміння та розвитку емоційної культури, яка включає в себе усвідомлення та ефективне вираження емоцій, а також вміння взаємодіяти з емоціями оточуючих.

Зафіксовано, що емоційна культура визначається набором соціокультурних норм, цінностей та сприйняття емоцій у конкретному соціокультурному середовищі. Дослідницький аспект визначення проблеми вказує на нестачу комплексних підходів до її вивчення, а також виявляє важливість розгляду емоційної культури в контексті різних сфер життя та діяльності учнів.

1.2. Особливості формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва

Молодший шкільний вік є важливим етапом у житті дитини, що забезпечує формування основ навчальної зрілості. Цей період починається приблизно у віці 6-7 років і триває до 11 років. У цей час дитина входить до початкової школи, де отримує елементарні знання, уміння та навички, які є основою для подальшого навчання, але разом з тим, можна сказати, що діти з 7-8 років мають почуття занепокоєння та страху зробити щось не так. Вершинним досягненням молодшого шкільного віку є навчальна зрілість, яка передбачає не тільки наявність елементарних знань та умінь, але й здатність застосовувати їх у практичній діяльності. Крім того, до складу навчальної зрілості входять елементарні комунікативні вміння та мотивація продовження навчання на другому ступені. У молодшому шкільному віці дитина також повинна відповідати віковим нормам фізичного та психічного розвитку, мати елементарні моральні правила поведінки та знати, як взаємодіяти з іншими людьми [17].

Психічний аспект глобальної зрілості молодшого школяра і його зв'язок із пізнавальною діяльністю є важливим етапом у житті дитини. У цьому періоді навчання стає основним видом діяльності учнів, що вимагає від них зосередження, уваги та самоконтролю. Збільшується швидкість процесу сприймання, що дозволяє дитині швидше і ефективніше засвоювати нові знання та навички. З'являється можливість довільного та цілеспрямованого сприйняття і запам'ятовування інформації, що є важливою передумовою для подальшого розвитку мислення та пізнавальної діяльності [7].

У цьому віці формується логічна пам'ять, що дозволяє дитині ефективніше організовувати та зберігати отримані знання. Розвивається словесно-логічна пам'ять, що є важливою умовою для успішного засвоєння мови, а також здатність до мовчазного читання, що допомагає уважніше

сприймати та розуміти текст. З'являється здатність до творчого мислення та розвиток уяви. Це дозволяє дитині бачити нові можливості у навколишньому світі та розвиватись як творча особистість. Також зростає самоконтроль та увага, що є важливими вміннями для подальшого навчання та життя.

Вікові особливості мають вплив на те, які емоції проявляються в людини, хоча вони є особистими. Наприклад, молодший шкільний вік у психології характеризується як період афективного реагування, тобто діти на цьому етапі найбільше схильні до переживань. Це означає, що їх емоційний стан може бути мінливим та непередбачуваним, але також інтенсивним та багатограним. На цьому етапі дуже важливо допомагати дітям розуміти та керувати своїми емоціями, щоб вони могли стати більш емоційно зрілими. Потрібно пам'ятати, що саме в молодшому шкільному віці дітей переповнюють різні емоції. Світ для дитини відкривається кожної миті по-новому й викликає відгуки в душі — від жаху до захоплення. На всі події, що трапляються у їхньому житті, вони реагують тільки емоційно, вони не вміють раціонально й холоднокровно оцінити ситуацію, оскільки не мають життєвого досвіду. Дітям важко сказати про свої переживання, тому, що вони їх навіть не усвідомлюють. Допомогти у цьому можуть дорослі.

Молодший шкільний вік є критичним періодом для розвитку емоційної та соціальної компетентності у дітей. Під час цього періоду вони починають проявляти свої почуття та емоції у взаєминах з оточуючими та навколишнім світом. Дитина вчиться розрізняти та виражати свої почуття, розуміти почуття інших людей та розвивати емпатію. Важливість розвитку емоційної сфери в молодшому шкільному віці не можна переоцінити. Діти, які мають розвинуту емоційну грамотність, можуть краще вирішувати конфлікти, уникати агресії та бути більш успішними в школі [24].

У своїй праці "Серце віддаю дітям", В. О. Сухомлинський наголошує на важливості молодшого шкільного віку у формуванні особистості [26]. Він стверджує, що якщо добрі почуття не будуть виховані в дитинстві, то їх буде надзвичайно важко виховати в майбутньому. Оскільки справжня людяність

проявляється в душі разом із пізнанням перших та важливих істин. Молодший шкільний вік є оптимальним періодом для проходження емоційної школи – школи виховання добрих почуттів. Тому, виховання культури почуттів у цьому віці є дуже важливим для подальшого розвитку особистості.

Молодший шкільний вік є найбільш сприятливим періодом для розвитку емоційної сфери та культури почуттів особистості. На цьому етапі розвитку дитини, її аналізаторний апарат удосконалюється, що дозволяє здійснювати більш детальне сприйняття світу. Зростає кількість відчуттів, які вона може сприймати та розрізняти, тому діти стають більш чутливими до навколишнього середовища. Розвинений "апарат відчуттів" дозволяє дітям сприймати багатство властивостей предметів, явищ природи та продуктів людської праці, що збагачує їхні почуття та підвищує загальну культуру.

Особливістю художнього типу особистості молодшого школяра є висока сенситивність та здатність до естетичної та художньої діяльності. Вони мають схильність до образного сприймання, емоційності та вразливості, які є якостями, необхідними для творчих людей. Розвинена сенсорна відкритість, емоційна чутливість та особлива сприйнятливність молодших школярів до мистецтва є необхідною умовою для розвитку у них спостережливості та естетичних почуттів. Це в свою чергу допомагає виховувати емоційну культуру, яка є важливою складовою повноцінного розвитку особистості. Тому, важливо забезпечити їм можливість поглиблювати знання про мистецтво та формувати навички, які допоможуть розвинути їх творчий потенціал [20].

Взаємодія з мистецтвом дає можливість розглянути звичайні речі з нового ракурсу та сприяє розвитку естетичних почуттів в учнів. Шляхом сприйняття краси в творах мистецтва, у молодших школярів формується естетичне ставлення до природи та соціального середовища. При вивченні мистецтва, учні набувають вмінь не лише розрізняти красу, але й розвивають здатність отримувати естетичне задоволення від сприйняття краси, що

впливає на їх емоційний стан, сприяє розвитку креативності та відчуттю гармонії. Таким чином, спілкування з мистецтвом може мати значний позитивний вплив на розвиток учнів, допомагаючи їм збагачувати естетичні почуття та здатність до сприйняття краси в різних формах.

Естетичне виховання – це систематичний та цілеспрямований процес, спрямований на розвиток естетичних здібностей, смаків, почуттів, свідомості та правильного розуміння краси в мистецтві та реальному житті. Цей процес має на меті формування естетичного сприймання, суджень та потреб, які ведуть до творчого розвитку особистості. Естетичний розвиток є тривалим процесом, в якому особистість вдосконалює свою естетичну свідомість, відносини та діяльність [6].

Мистецтво має здатність об'єднувати людей, особливо за допомогою катарсису – процесу "очищення", що відбувається через спільне переживання подій і виникнення схожих почуттів. Це дозволяє людям переживати досвід інших, що розширює їхній історично обмежений світогляд та досвід життя. Світ мистецтва допомагає молодшим школярам відчувати певні емоції, вміння висловити свої думки та переживання, побачити та відкрити щось нове для себе, а також розуміти те, що хотів донести до них автор, композитор, художник та інші діячі мистецтва. На уроці мистецтва молодші школярі мають змогу ознайомитися з красою навколишнього світу, ідеями та баченням його іншими людьми за допомогою музики, літератури, образотворчого мистецтва, театралізованої та хореографічної діяльності, і навіть кіномистецтва – це все має вплив на їх емоційний стан.

Слухаючи музику, переглядаючи фрагмент кінофільму, споглядаючи картини та читаючи вірші, молодші школярі по-різному реагують та розуміють кожний твір мистецтва.

Залучення дітей молодшого шкільного віку до народної та національної спадщини грає значну роль у вихованні їх емоційної сфери. Це є однією з найдавніших форм духовної культури народу. Вивчення національних обрядів, ознайомлення з давніми українськими ремеслами, традиціями

національної кухні допомагають виховувати любов до свого народу, рідного краю та мови. Коли діти дізнаються більше про минуле свого народу, вони усвідомлюють, що майбутнє залежить від того, як ми діємо в теперішньому [3]. Особливо важливим показником розвитку емоційної культури особистості є мова. У ній відбиваються культурні здобутки народу, його історія, світогляд, психічні властивості, морально-естетичні норми, смаки та ідеали. Рідна мова є найголовнішим засобом інтелектуального та емоційного розвитку людини.

Початкові класи потребують активних методів, які залучають дітей до активної діяльності та сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи та творчості. Оскільки в молодшому віці дітей переважає образне мислення на уроках мистецтва використовуються такі методи та прийоми: ситуаційно-рольові та сюжетно-рольові ігри, аналіз життєвих ситуацій, ігри-драматизації, інсценування, ігри-мандрівки, колективні творчі проекти та інші методи.

Залучення учнів до українських традицій на уроках мистецтва стрімко впливає на їх емоційну сферу. Завдяки своїм властивостям народна творчість дає змогу для накопичення музичних вражень та розвитку емоцій. Народна творчість має потужний емоційний заряд, який може впливати на стан душі та піднімати настрій. Музика, наприклад, може викликати різні емоції – радість, сум, задоволення, страх, відчай, захоплення, співчуття, що сприяє розвитку емоційної чутливості та допомагає виражати власні почуття. Танці та інші види народної творчості також мають свій особливий емоційний заряд та можуть викликати сильні відчуття.

Ефективним у формуванні емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва є використання арт-технологій. В останні роки використання арт-технологій в освітньому процесі значно збільшилося. Сучасні педагоги не тільки використовують мистецтво як засіб для досягнення педагогічних цілей, але й розглядають його як інструмент для стимулювання творчого потенціалу учнів. На відміну від психологів, які

зазвичай використовують мистецтво для лікування, педагоги використовують його для навчання та розвитку особистості учнів [16].

Арт-технології мають ряд переваг порівняно з іншими методами взаємодії з учнями. Особливо важливою є можливість невербальної комунікації, надаючи лінгвістичну підтримку дітям із дефіцитом мовних навичок у вираженні своїх думок і емоцій через мову візуальної, аудіальної та пластичної виразності мистецтва. Кожен учень може брати участь у творчому процесі, незалежно від рівня розвитку своїх творчих здібностей, оскільки є творцем своєї власної роботи. Арт-технології допомагають молодшим школярам подолати бар'єри в комунікації з однолітками, сприяють покращенню самосприйняття та здатності оцінювати навколишній світ. Мистецтво сприяє всебічному розвитку учнів, допомагає сформувати естетичні смаки, займатися самопізнанням та краще розуміти почуття інших людей.

Арт-технології стали дедалі більш популярними в освітньому процесі останніми роками. Їх використання має безліч переваг порівняно з іншими методами взаємодії з учнями. Арт-технології використовуються за допомогою мистецтва для розвитку творчого потенціалу учнів: візуальне мистецтво, музика, театр, танці, або будь-який інший вид мистецтва, який сприяє виразності та самовираженню. Однією з переваг арт-технологій є те, що вони допомагають кожному учневі займатися творчістю, незалежно від рівня розвитку його творчих здібностей. Учень стає творцем, а не споживачем, що сприяє його моральному та творчому розвитку. Використання арт-технологій допомагає молодшим школярам долати бар'єри в комунікації з однолітками, покращувати самооцінку та сприйняття світу. Це сприяє всебічному розвитку учня, розвитку естетичних смаків та розуміння почуттів та емоцій інших людей.

Арт-технології стають все популярнішим способом розвитку творчого потенціалу учнів та виявлення їхніх здібностей. Використання мистецтва у педагогічному процесі не лише забезпечує підвищення пізнавального

інтересу школярів, але й стимулює їхню успішність. Крім того, арт-технології допомагають дітям краще зрозуміти себе та оточуючих, розвивати емпатію (відчуття співпереживання). Важливою особливістю арт-технології є те, що вона поєднує в собі науку та мистецтво, тому допомагає розвивати не лише творчі, але й аналітичні та критичні здібності учнів – це дозволяє досягати більш високих результатів навчання та розвитку особистості, а також підготовки дітей до життя в сучасному світі.

Арт-педагогіка націлена на гармонійний розвиток особистості школярів через їх здатність до самовираження та самопізнання. Арт-технології допомагають виявити та виразити емоції та почуття, пов'язані з особистими проблемами та самопізнанням, знайти нові форми взаємодії з навколишнім світом, підтверджувати власну індивідуальність та значимість, а також підвищувати гнучкість і адаптивність в мінливому світі. Завдання арт-технологій допомагають школярам розвивати навички вираження себе, створювати та реалізовувати свої ідеї, а також розвивати критичне мислення та творчість, дозволяють розуміти, вирішувати свої проблеми та виходити на новий рівень саморозвитку.

На уроках мистецтва в початкових класах використовуються арт-технології: *музикотерапія, ізотерапія, казкотерапія, пісочнотерапія, лялькотерапія, терапія грою та інші* [1]. Розглянемо їх детальніше.

Музикотерапія може бути використана як джерело творчого розвитку та соціальної стимуляції, яке має позитивний вплив на емоційний та вольовий стан молодших школярів. Кожен елемент музикотерапії, будь-то вокальна, інструментальна, мовленнєва, рухова або образотворча форма, входить в унікальний зв'язок з учнем – це забезпечує корисну взаємодію, яка сприяє покращенню фізичного та психічного здоров'я школярів. На уроках мистецтва можна використовувати такі форми роботи з музикотерапії: музично-рухові ігри і вправи, вокальні вправи-співи, гра на музичних інструментах, музичне малювання, музична розповідь, рухова драматизація під музику. Використання музики може бути корисним для зменшення

інтенсивності емоційних реакцій, замкненості та неадекватної поведінки у школярів, тому, важливо вибирати музику з урахуванням емоційного стану дитини. Музика допомагає активувати певні області мозку, відповідальні за почуття радості та щастя. Таким чином, правильний вибір музики може мати позитивний вплив на емоційний стан дитини.

Технологія ізотерапії може бути використана як творчий процес, який допомагає дітям розуміти себе, висловлювати свої думки та емоції, зменшувати конфлікти та сильні переживання, розвивати емпатію. Малювання є ключовим елементом ізотерапії, який сприяє розвитку чуттєво-рухової координації та взаємодії різних психічних функцій. Під час роботи з технологіями ізотерапії, дитина отримує позитивні зміни у своїй поведінці та вираженні своїх емоцій, які можна помітити через спостереження. Основна мета ізотерапії полягає в корекції емоційно-вольової сфери дитини та сприянні її психологічному розвитку. Рекомендовано використовувати нетрадиційні методи малювання, такі як кляксографія, симетрія, абстрактне малювання, малювання пальчиками, воском та інші, щоб розширити творчі можливості дитини. В процесі роботи з використанням цих методик застосовуються різні матеріали, такі як рамочки, печатки, трафарети, шаблони, палички, зубні щітки, природний матеріал, мило, свічки. У роботі з молодшими школярами слід вчити їх створювати основу для своїх майбутніх творінь, використовуючи різні матеріали, такі як малярні пензлики, мильна піна, воскові крейди та парафін. Діти початкової школи, зокрема учні 3-4 класів, можуть успішно використовувати техніку колажу, поєднуючи аплікацію, малювання та ручну працю.

Казкотерапія є ефективним методом роботи з учнями початкових класів, які зазнають емоційних та поведінкових труднощів. Цей метод полягає у створенні казкової атмосфери, яка дозволяє дітям перетворити свої мрії на реальність та боротися зі своїми страхами та комплексами. Основний принцип казкотерапії полягає в цілісному розвитку особистості та турботі про душевне здоров'я, пояснюючи, що є добрим, а що поганим,

використовуючи приклади позитивних та негативних персонажів у казках. Казкотерапія допомагає подолати тривожність, страхи та агресивність, усвідомити та проаналізувати свої проблеми, а також знайти шляхи для їх вирішення, дає змогу опанувати позитивну модель поведінки, зниження негативних емоцій та рівень тривожності. Зустріч з казкою надає можливість учням впоратись з негативними станами: невпевненість, лінь, небажання пізнавати нове. Ефективним видом казки є терапевтична казка, що вигадується навмисно враховуючи особливості учнів. Головне завдання полягає в тому, що через події казки можна висвітлити альтернативну модель поведінки героїв.

Лялькотерапія є одним із напрямків мистецької психотерапії, в основі якого лежить використання ляльки як посередника у взаємодії між учителем та учнями. Основною метою лялькотерапії є покращення психічного здоров'я, зняття негативних емоцій та укріплення соціальної адаптації. Лялькотерапія сприяє вираженню почуттів та емоцій, розвитку творчих здібностей та образного мислення. Окрім самої ляльки, у процес лялькотерапії можуть включатися також: музика, танець та інші види мистецтва. Завдяки лялькотерапії учні отримують можливість розвинути свої творчі здібності та виразити почуття, що є особливо важливим для тих, хто соромиться співати або танцювати.

Пісочна терапія дає змогу дослідити свій внутрішній світ, здійснюється це за допомогою безлічі мініатюрних фігурок та води. За допомогою піску можна висловити те, що важко передати словами, зіштовхнутися з непростими емоціями та дійти до того, що зазвичай не усвідомлюється. Пісочна терапія не обмежена словами, оскільки символ або образ можуть передати більше, ніж сотня слів. У кожного з учасників є свій унікальний підхід до створення малюнків та фігурок в піску, оскільки не існує жодних чітких критеріїв, які визначають "правильність" або "якість" результату. Креативний процес пісочної терапії дозволяє школярам відчутти себе

чарівниками, які можуть створювати, ламати та перетворювати свої творіння без обмежень.

Ігротерапія є ефективним методом, який розвиває змогу вчитись співпрацювати, покращувати комунікаційні навички та формувати моральні принципи. Цей вид арт-терапії допомагає учням висловлювати свої думки та приймати рішення самостійно, знижує рівень напруження та створює позитивний емоційний стан. Застосування ігротерапії в освітньому процесі може зробити навчання більш захоплюючим, корисним та приємним, а також допомогти у запобіганні емоційного напруження та перевтомлення. Під час ігрової діяльності учні захопившись грою не помічають як навчаються, активізуються навіть найпасивніші з класу.

Використання арт-терапії на уроках мистецтва не тільки розвиває творчі здібності учнів, але й впливає на їхній емоційний стан, що сприяє розкриттю внутрішніх сил та підвищенню самооцінки. Цей підхід допомагає учням розслабитися та забути про негативні емоції та думки, а також розвиває їхню пам'ять, увагу та мислення. Використання арт-педагогіки на уроках мистецтва допомагає забезпечити гармонійний розвиток особистості дитини. Використання ігрових технологій у процесі викладання мистецтва разом з іншими педагогічними прийомами і методами, сприяє підвищенню зацікавленості у навчанні, виникненню позитивних емоцій та допомагає виявити унікальність кожного учня.

Здоров'язберезувальні технології в освіті визначаються як методи організації освітнього-виховного процесу, що ґрунтуються на уважному врахуванні індивідуального стану здоров'я учнів, їх вікових особливостей, фізичної та психічної готовності, духовно-морального розвитку з метою збереження та підтримання здоров'я. Тому, окрім основних методів навчання, у роботі з дітьми на уроках мистецтва застосовують такі прийоми, як логоритміка, ритмотерапія, фольклорна арт-терапія та інші.

Логоритмічна гімнастика являє собою форму активного відпочинку, яка особливо корисна для розслаблення, після тривалого періоду сидіння.

Короткочасні фізичні вправи під супровід музики активізують інші частини мозку, покращують кровообіг і сприяють відновленню раніше незадіяних ділянок. Після короткої активної перерви увага дітей підвищується, що сприяє покращенню сприйняття навчального матеріалу.

Одним з найдавніших способів вираження почуттів і переживань є танець, міміка і жест. Музично-ритмічні вправи сприяють розслабленню, досягненню емоційного розряду, полегшують відсутність перевантаження розуму і відновлюють енергію. Окрім того, що рух знімає нервово-психічну напругу, він також допомагає учням легко подружитися один з одним, що є певним психотерапевтичним ефектом.

Сьогодні, серед дітей, також стає популярною така технологія, як Body Percussion, яку можна використовувати на уроках мистецтва, для формування і розвитку емоційної сфери учнів. Body percussion – це виконавський стиль в якому ритмічні звуки створюються за допомогою власного тіла. У цьому виді музики різні частини тіла, такі як руки, ноги, пальці, долоні і навіть голос, використовуються для вироблення ритмічних звуків: стукання, клацання, тупотіння та інше. Body percussion може бути використаний для створення ритмів і музики без використання інструментів, і це може бути ефективним засобом виразу в музиці, танцях та в інших видах мистецтва [30].

Body percussion позитивно впливає на емоційну сферу молодших школярів, дає дітям можливість виразно виражати свої емоції через музику і рухи тіла. Вони можуть відтворювати різні настрої, що сприяють розвитку їхньої емоційної сфери.

Body percussion стимулює спільну діяльність та співпрацю між дітьми. Вони вчаться спільно працювати над створенням ритмів і мелодій, сприяючи розвитку навичок комунікації та соціальної взаємодії.

Виконання ритмів і рухів в Body percussion може бути релаксуючим і допомагати дітям впоратися зі стресом і напруженням. Це може стати способом вивільнити негативну енергію та зосередитися на позитивних емоціях.

Можливість виконувати ритмічні композиції у Body percussion дозволяє дітям розвивати вміння та навички, що збільшує їхню самооцінку та впевненість у собі.

Body Percussion (перкусія тіла), представляє собою виконавську методику, яка розглядає людське тіло, як інструмент для створення музики. Ця унікальна техніка використовує здатність тіла видавати звуки. Під час виконання Body Percussion людина активно використовує різні частини свого тіла, зазвичай руки і ноги, для створення ритмів та мелодій, перетворюючись на живий оркестр, який не лише звучить, але й рухається в ритмі музики [33].

Ця методика:

- Навчає основам музики: метр, тривалість звуків, ритм, темп, динаміка, фраза, імпровізація, тема, варіації, рондо, рефрен та інші елементи.
- Сприяє розвитку метро-ритмічного відчуття, творчих здібностей, моторики рук, координації.
- Розвиває комунікативні навички, вміння виражати себе, уяву, фантазію, навички творчого музикування та допомагає реалізувати творчий потенціал.
- Спонукає до зацікавленості у музиці та стимулює бажання займатися музичною творчістю.

На сьогодні Body Percussion використовується у всьому світі в різних галузях освіти, таких як: фізична культура, хореографія, музика, психотерапія, соціальна педагогіка, нейропсихологія та інші.

Загалом, Body percussion є цікавим та корисним інструментом для розвитку емоційної сфери молодших школярів, на уроках мистецтва, допомагаючи їм виражати емоції, релаксувати і розвивати соціальні навички.

Всі вище зазначені техніки є особливостями, які сприяють розвитку емоційного і музичного сприйняття дітей. Вони навчають дітей розрізняти різні музичні ритми і настрої, що сприяє більш глибокому розумінню власних емоцій та почуттів, надають можливість виразити свої почуття і думки через музику, танець, мистецтво та інші форми виразу. Ці техніки

активізують спільну діяльність та співпрацю між дітьми, яка посилює розвиток їхніх комунікативних навичок і соціальної взаємодії. Танцювальні та музичні активності сприяють підтримці фізичної активності та релаксації, а це важливо для емоційного стану. Таким чином, всі ці особливості сприяють розвитку емоційної сфери молодших школярів, допомагають їм виражати емоції, розвивати творчість, зберігати культурну спадщину та підтримувати фізичне і психічне здоров'я.

Висновки до першого розділу

«Культура» – сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства. Вона являється сферою духовного життя суспільства, що охоплює систему виховання, освіти, духовності, творчості, також установ і організацій, що забезпечують її функціонування.

Емоційна культура є особливою формою духовного життя людини, а її гармонійний розвиток вимагає єдності емоційно-інтелектуального, емоційно-морального та емоційно-естетичного аспектів. Дослідники стверджують, що естетичні смаки та соціальні якості не можуть бути сформовані на основі емоційної бідності, а некультурне ставлення до людей породжує егоїзм. Емоційна культура має важливе значення в особистісному розвитку молодшого школяра, і розвивається вона на основі того, що засвоюється в сім'ї, школі та суспільстві.

Отже, різні підходи науковців до вивчення емоційної культури дозволяють розглядати її як частину загальної культури індивіда, особистісне утворення з деякими аспектами соціального та емоційного інтелекту або як феномен, що спирається на емоційну зрілість, зокрема емоційну саморегуляцію та емпатію, і пов'язаний з емоційним розвитком індивіда. Теоретичний аналіз показує, що емоційна культура є невід'ємним атрибутом особистості, оскільки сприяє розпізнаванню, розумінню та усвідомленню власних емоцій та емоцій інших людей, а також здатності адекватно

виражати себе відповідно до соціальних норм у конкретних життєвих ситуаціях.

Особливості формування емоційної культури в молодших школярів на уроках мистецтва, зокрема за допомогою засобів арт-технологій, народної творчості та використання різних творів мистецтва, мають велике значення для розвитку дитячої особистості.

Засоби арт-технологій, такі як малювання, скульптура, колаж, театральна діяльність тощо, є важливими інструментами, які дозволяють молодшим школярам виражати свої емоції, фантазію та творчість. Ці техніки сприяють розвитку самовираження та самовизначення учнів, а також допомагають їм відкривати нові способи сприйняття світу.

Народна творчість є важливим елементом формування емоційної культури в молодших школярів. Вона передає народні цінності, традиції та емоційний досвід поколінь. Через спілкування з народними піснями, казками, танцями та різноманітними народними ремеслами діти навчаються розуміти і виявляти різні емоції, виховується почуття патріотизму, національної самосвідомості та поваги до культурного спадку свого народу.

Використання різних творів мистецтва, таких як література, живопис, музика, танець, дозволяє молодшим школярам відчувати й виражати різні емоції, а також розуміти емоційний зміст творів мистецтва. Вони навчаються розпізнавати та інтерпретувати різні почуття, які передаються через мистецтво, а також розвивають здатність співпереживати та розуміти емоційний стан інших людей.

Отже, формування емоційної культури в молодших школярів на уроках мистецтва засобами арт-технологій, народної творчості та використання різних творів мистецтва є надзвичайно важливим аспектом їхнього розвитку, що допомагають дітям розкривати та виражати свої емоції, сприяють самовираженню, творчості та розумінню світу навколо них. Крім того, ці методи допомагають учням збагачувати свій емоційний досвід, розуміти й визначати різні почуття та емоційні стани, а також розвивати

співпереживання та емпатію. Уроки мистецтва стають майданчиком для розкриття та розвитку емоційної сфери у дітей, що має значний позитивний вплив на їхній загальний розвиток і самовираження.

У процесі творчої діяльності на уроках мистецтва діти отримують можливість виявити свої таланти та здібності, що сприяє розвитку їхньої самосвідомості та позитивного ставлення до себе. Крім того, вони навчаються приймати свої успіхи і невдачі, розвиваючи віру в свої сили та здатність до самореалізації. Мистецтво також допомагає дітям впоратися зі стресом та емоційними труднощами. Таким чином, мистецтво має значний вплив на формування емоційної культури молодших школярів. Мистецтво є важливою та унікальною основою для цілісного впливу на особистість учнів. Воно не лише джерело формування їх емоційної культури, але й універсальний засіб загального творчого та когнітивного розвитку дитини.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВИЗНАЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1. Компонентна структура емоційної культури молодших школярів

Фактором, що відповідає за формування емоційної культури є емоційний інтелект. Термін «емоційний інтелект» – у науковий обіг ввів американський психолог П. Саловей у дев'яностих роках двадцятого століття. Також, П. Саловей використовував його для суми позначень рівня розвитку людських якостей, таких, як: розуміння власних емоцій, керування ними, самомотивація, аналіз емоцій інших людей. Тому, спочатку особистість оцінює ситуацію емоційно, а потім раціонально [32]. Емоційний інтелект – це здатність сприймання і розуміння емоційних проявів особистості, можливості керування емоціями на основі інтелектуальних процесів. Поняття емоційного інтелекту описується як: «здатність свідомо впливати на власні емоції та бажання; розуміння взаємозв'язків між емоціями та особистістю, а також уміння керувати своїм емоційним станом, використовуючи інтелектуальний аналіз та синтез; ефективний контроль над емоціями та їх використання для покращення мислення; сукупність емоційних, особистісних та соціальних здібностей, які впливають на загальну здатність успішно пристосовуватись до вимог та стресу оточуючого середовища; емоційно-інтелектуальна активність» [25].

Емоційний інтелект визначає здатність молодших школярів розуміти та управляти своїми емоціями, а також емоціями однолітків, що забезпечує більш ефективну взаємодію. Особистість з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту має чітке уявлення про свої внутрішні переживання та здатність управляти ними, що впливає на її адаптивність та успішність у

різних життєвих сферах. Дослідники виділяють основні компоненти емоційного інтелекту, такі як: інтелект, емоції та воля, а також нотують його міжособистісний та внутрішньо - особистісний аспекти, що включають в себе різні складові.

Міжособистісний аспект емоційного інтелекту відноситься до взаємодії з іншими людьми та включає в себе наступні елементи:

Емпатія – здатність сприймати та розуміти емоції інших людей, відчувати їхні почуття та емоції.

Соціальна компетентність – здатність взаємодіяти з іншими людьми, розуміти їхні почуття та емоції, спілкуватися з ними ефективно.

Міжособистісні відносини – здатність будувати та підтримувати здорові взаємини з іншими людьми, розвивати емоційну зв'язаність та взаєморозуміння.

Внутрішньо-особистісний аспект емоційного інтелекту відноситься до взаємодії з власними емоціями та включає в себе наступні елементи:

Самосвідомість – здатність розуміти та визнавати свої емоції, реагувати на них та управляти ними ефективно.

Саморегуляція – здатність контролювати свої емоції, реагувати на них та управляти ними ефективно.

Мотивація – здатність знаходити сили та наполегливість у досягненні цілей, контролювати свої емоції для досягнення успіху та задоволення.

Фізичним джерелом емоційного інтелекту є зв'язок між емоційною та раціональною зоною мозку людини. Компонентами, що забезпечують формування вищого рівня емоційної культури вважаються: соціокультурний, поведінковий, емоційний, мотиваційний та етико-моральний.

Соціокультурний компонент – це соціальне оточення, культурні норми, цінності та очікування впливають на спосіб сприйняття та вираження емоцій. Учні навчаються соціально прийнятним способам вираження емоцій у відповідності до своєї культури та середовища.

Поведінковий компонент включає навички управління емоціями та їх прояв у поведінці. Дитина здатна контролювати свої емоції, розпізнавати їх у себе та інших, а також адаптувати свою поведінку відповідно ситуації.

Емоційний компонент відноситься до самого прояву емоцій. Це включає усвідомлення та розуміння своїх емоцій, здатність виразно виражати їх мовою, жестами та іншими засобами комунікації. Також важливо вміти ефективно сприймати емоції однолітків.

Мотиваційний компонент стосується здатності розуміти свої власні мотивації та мотивації однолітків. Мотивація впливає на формування емоційної культури, оскільки вона визначає, які емоції стимулюють певні дії та які цілі приводять до певних емоційних реакцій. Розуміння своїх мотивацій допомагає молодшим школярам контролювати та керувати своїми емоціями.

Етико-моральний компонент відноситься до моральних цінностей, етичних принципів та стандартів, які впливають на спосіб сприйняття та вираження емоцій. Людина з етико-моральною свідомістю більш усвідомлено розуміє етичні аспекти своїх емоцій та виражає їх у відповідності до моральних принципів.

Ці компоненти взаємодіють між собою та дозволяють учням розвивати вищий рівень емоційної культури. Наприклад, розуміння соціальних норм і культурних очікувань допомагає вибрати адекватний спосіб вираження емоцій. Навички управління емоціями допомагають зменшити негативні вияви емоцій та зберегти позитивну атмосферу взаємодії. Розуміння власних мотивацій дозволяє визначити, які емоції сприяють досягненню поставлених цілей. Етичні принципи впливають на моральну відповідальність за вираження емоцій та взаємодію з іншими людьми. Усі ці компоненти сприяють формуванню вищого рівня емоційної культури, що дозволяє молодшим школярам бути емоційно врівноваженими, багатогранними та соціально адаптивними. Володіння емоційним інтелектом допомагає учням краще розуміти себе та інших, зберігати емоційну стійкість у стресових

ситуаціях, ефективно взаємодіяти з оточуючими та досягати більш задоволення і гармонії у житті [7].

Емоційний інтелект і емоційна культура — це дві різні концепції, але вони можуть мати певний взаємозв'язок. Сформованість емоційного інтелекту та розвиток емоційної культури дійсно є важливими аспектами для кожної особистості. Емоційний інтелект охоплює набір навичок, які дозволяють нам розуміти, розпізнавати та ефективно використовувати свої власні емоції, а також розуміти та спілкуватися з емоціями інших людей [19].

Управління власними емоціями включає у себе здатність розпізнавати свої почуття, навички саморегуляції, контролювання стресу та емоційного реагування. Це допомагає нам краще контролювати свої дії та приймати обґрунтовані рішення, навіть у ситуаціях емоційного напруження.

Уміння "читати" та розуміти емоції інших людей дозволяє нам бути більш емпатичними та ефективними в спілкуванні та взаємодії з оточуючими. Це важливо як у особистому, так і в професійному житті. Здатність ефективно спілкуватися та розуміти емоції інших людей сприяє покращенню міжособистісних відносин, лідерським якостям, вирішенню конфліктів та спільному досягненню цілей.

У освітньому процесі, емоційна культура сприяє покращенню взаємин між учнями та вчителями, створенню сприятливого середовища для навчання та забезпеченню психологічної безпеки.

Молодший шкільний вік, який охоплює віковий діапазон приблизно від 6/7 до 10/11 років, є одним з найбільш сенситивних періодів у розвитку дитини. Цей період характеризується значною гнучкістю всіх психічних процесів, що відбуваються в організмі дитини.

Одним із ключових аспектів розвитку в цей період є активне становлення емоційної сфери дитини. Дитина починає усвідомлювати свої почуття, розрізняти їх і виражати. Вона вчиться розпізнавати емоційні стани в собі та однолітках. Засвоєння соціально-емоційних навичок, таких як

спілкування, співпереживання, виявлення поваги та емпатії, є важливим етапом у розвитку дитини.

У молодшому шкільному віці також відбувається активне засвоєння суспільно-ціннісних еталонів поведінки. Дитина отримує знання про соціальні норми, правила та очікування, які діють у суспільстві. Вона навчається оцінювати свої дії та дії інших людей з погляду цих цінностей і норм. Цей процес допомагає дитині розуміти соціальний контекст, в якому вона функціонує, і виробляти адекватну поведінку [4].

Формування емоційної культури у дітей молодшого шкільного віку передбачає вдосконалення їх вмінь розпізнавати емоційний стан інших людей, інтелектуалізацію своїх власних переживань та формування елементарної саморегуляції поведінки. Різні дослідники розглядають емоційну культуру як інтегративну якість особистості, комплекс якостей або рівень психічного розвитку. Незгода щодо структурних компонентів емоційної культури пояснюється специфікою сфери, але більшість фахівців вважає, що вона передбачає наявність емоційної грамотності, яка включає у себе уявлення про емоційний аспект життя, свідомість важливості адекватного емоційного реагування та навички емоційної саморегуляції. Педагоги та психологи використовують поняття "емоційна культура", "культура емоцій" та "культура почуттів" як синоніми, що може призвести до розбіжностей у розумінні цих понять.

Емоційна культура дітей молодшого шкільного віку представляє собою особистісне формування, яке включає усвідомлення емоцій, діапазон переживань та встановлену орієнтацію особистості на загальноприйнятні способи їх вираження під час індивідуальної життєдіяльності. У цій структурі визначається *когнітивний аспект* (знання та уявлення про базові емоції, їх вираження та соціально прийнятні способи прояву, їхню роль у встановленні гармонійних взаємин), *ціннісний аспект* (цікавість емоційним аспектом життя, зокрема власною та емоційною сферою інших людей, бажання орієнтуватися на моральні норми у власних проявах емоцій) та

діяльнісний аспект (вміння використовувати соціально прийнятні та схвалювані способи прояву емоцій). Критеріями оцінки є: рівень знань учнів щодо емоційного аспекту життя людей, надання значущості емоціям та відповідність власних проявів емоцій соціально прийнятним і схвалюваним способам. Показники першого критерію включають: вміння правильно ідентифікувати та розрізняти емоції, їхні способи виявлення, аналіз емоційно зарядженої ситуації та розуміння соціально прийнятних та схвалюваних способів виявлення емоцій, а також їх роль у встановленні гармонійних взаємин з однолітками [7].

Крім того, молодший шкільний вік є періодом, коли дитина розвиває вміння керувати своїми емоціями. Вона поступово набуває навичок саморегуляції, вмє контролювати свої реакції на різні ситуації та виражати свої емоції адекватно. Розвиток емоційної саморегуляції є важливою складовою соціально-емоційного розвитку дитини.

Протягом молодшого шкільного віку, дитина поступово набуває навичок саморегуляції, що означає здатність контролювати свої емоції, реагувати на ситуації адекватно і виражати свої почуття без шкоди для себе та інших. Цей процес включає в себе розвиток таких важливих умінь, як усвідомлення своїх емоцій, розуміння причин їх виникнення, виявлення та назва емоцій, а також здатність контролювати свої реакції та вибирати адекватні стратегії взаємодії з іншими [19]. Дитині важливо вчитися розрізняти різні емоції, виявляти їх у себе та інших людей, а також навчитися називати їх. Батьки та вчителі можуть допомагати дитині розвивати ці навички, запитуючи її про те, як вона себе відчуває в певних ситуаціях, та які емоції вона сприймає у інших людей. Такі розмови допоможуть дитині розширити свій емоційний словник і розуміти, що різні люди можуть по-різному реагувати на одну й ту ж ситуацію.

Також важливо вчити дитину контролювати свої реакції на емоційно навантажені ситуації. Це може включати навчання прийомам регуляції дихання, візуалізації, розслаблення та інших стратегій, які допомогатимуть

дитині заспокоїтися та знаходити конструктивні способи вираження своїх емоцій. Наприклад, дитина може навчитися використовувати слова, щоб виразити свої почуття замість агресивних або неконтрольованих реакцій. Необхідним є навчити дитину розуміти, що вона може впливати на свої емоції шляхом зміни думок, перспективи або підходу до ситуацій.

Молодшим школярам корисно вчитися спілкуватися та взаємодіяти з однолітками, виражати свої емоції відкрито і адекватно, навчитися вибирати слова, які точно виражають почуття, висловлювати свої потреби та бути уважними до емоцій інших людей.

Сприятливими умовами для розвитку емоційної саморегуляції є підтримка і розуміння оточуючих. Батьки та вчителі можуть створювати безпечне та сприйнятливий середовище, в якому дитина почувається вільною виражати свої емоції та отримувати підтримку і допомогу у розвитку навичок саморегуляції. Важливо показувати приклад адекватного вираження емоцій та спілкування, а також враховувати індивідуальні особливості дитини, дотримуючись її темпу розвитку. Крім того, розвиток емоційної саморегуляції має довгострокові переваги для дитини. Дослідження показують, що діти, які вміють керувати своїми емоціями, мають кращі результати в навчанні, легше встановлюють і підтримують стосунки з однолітками та дорослими, та відчувають більшу самооцінку та задоволення від життя.

Усі ці зусилля спрямовані на розвиток емоційної інтелігентності, що є важливим аспектом дитячого розвитку. Чим більше навичок саморегуляції буде розвинено у дитини молодшого шкільного віку, тим більш успішною може стати її соціальна адаптація, взаємодія з оточуючими та подолання труднощів.

Формування емоційної культури має важливе значення для особистісного зростання та благополуччя [21].

На основі різних підходів учених до компонентної структури емоційної культури учнів та спираючись на дослідження вченого Л. О. Груши [7], нами було розглянуто та інтерпретовано наступні компоненти.

Перший компонент емоційної культури – *емоційно-усвідомлений*, що передбачає наявність знань про багатий світ емоцій людини, про їх важливість та значення; здатність розпізнавати та розуміти власні емоції.

Другим компонентом емоційної культури є *емоційно-саморегуляційний*. Емоційна саморегуляція – це здатність контролювати інтенсивність і тривалість своїх емоцій. Емоції можуть бути інтенсивними та нестримними, і здатність ефективно регулювати їх має вирішальне значення для особистого благополуччя.

Третім компонентом емоційної культури є *емпатійний*. Емпатія (співпереживання) – це здатність розуміти і розділяти емоції інших людей. Вона має вирішальне значення для побудови позитивних стосунків і зміцнення почуттів між людьми. Люди з розвиненими навичками емпатії здатні ефективніше спілкуватися, вирішувати конфлікти та надавати підтримку тим, хто її потребує.

Четвертим компонентом емоційної культури є *соціальний*. Соціальні навички – це здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми за допомогою комунікації; бажання орієнтуватися на моральні норми у власних проявах емоцій; вирішення конфліктів та побудови стосунків. Маючи розвинені соціальні навички, люди здатні формувати позитивні стосунки та будувати коло друзів.

Останнім компонентом емоційної культури є *мотиваційний*. В контексті емоційної культури мотивація визначає, що стоїть за емоційними реакціями людини. Це прагнення досягнути певних цілей, викликане внутрішніми потребами чи цінностями. Мотивація формує той спектр емоцій, які людина виражає, та впливає на те, як вона керує своїми емоціями.

Наприклад, якщо основною мотивацією є бажання досягти успіху в навчанні, емоції можуть включати наполегливість, радість від досягнення

мети чи тривогу перед викликами. Мотивація також впливає на те, як емоції регулюються і виражаються в соціальних ситуаціях.

Мотивація є ключовим елементом, який формує емоційний досвід та впливає на культуру вираження емоцій у конкретній особистості чи спільноті.

Для того, щоб розвинути емоційну культуру, потрібно працювати над формуванням кожного з цих компонентів. Зосередившись на цих компонентах, особистість може покращити свій емоційний інтелект і розвинути більш стійку емоційну культуру.

2.2. Стан сформованості емоційної культури молодших школярів

Для визначення стану сформованості емоційної культури в учнів молодшого шкільного віку було проведено констатувальний експеримент. Це передбачало реалізацію наступних завдань:

- ✓ розроблення критеріїв та показників для оцінки рівнів сформованості емоційної культури молодших школярів;
- ✓ здійснення діагностики рівнів сформованості досліджуваного явища;
- ✓ фіксація та аналіз отриманих результатів.

Під терміном "критерій" (з грецької мови – засіб, переконання, мірило) слід розуміти "показники", які використовуються для об'єктивної оцінки чи вимірювання якості чи характеристик певного явища чи об'єкта. Критерії є невід'ємною частиною процесу оцінювання та аналізу, надаючи об'єктивне пояснення для прийняття обґрунтованих рішень. Показник – це конкретне вимірювання критерію, яке робить його помітним для спостереження та реєстрації [5].

Критерії сформованості емоційної культури учнів молодшого шкільного віку було визначено на основі компонентної структури емоційної культури:

1) **емоційно-знансвий критерій** визначає *ступінь сформованості емоційно-усвідомленого компонента емоційної культури* молодших школярів, характеризуючи наявність знань про багатий світ емоцій людини, про їх важливість та значення; здатність розпізнавати та розуміти власні емоції.

2) **емоційно-контрольований критерій** визначає *ступінь сформованості емоційно-саморегуляційного компонента* в структурі емоційної культури молодших школярів, характеризуючи здатність контролювати інтенсивність і тривалість власних емоцій.

3) **емоційно-емпатійний критерій** визначає *ступінь сформованості емпатійного компонента* в структурі емоційної культури молодших школярів, характеризуючи здатність розуміти і розділяти емоції інших людей.

4) **комунікативно-організаційний критерій** визначає *ступінь сформованості соціального компонента* в структурі емоційної культури молодших школярів та характеризує здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми за допомогою комунікації, бажання орієнтуватися на моральні норми у власних проявах емоцій; здатність будувати та підтримувати здорові взаємини з іншими людьми, вирішення конфліктів та налагодження стосунків.

5) **мотиваційно-відтворювальний критерій** визначає *ступінь сформованості мотиваційного компонента* в структурі емоційної культури молодших школярів, що характеризує прагнення для досягнення цілей і успіху.

Визначені компоненти та відповідні показники критеріїв відображено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Критерії та показники сформованості компонентів емоційної
культури молодших школярів**

№ п\п	КОМПОНЕНТИ	КРИТЕРІЇ	ПОКАЗНИКИ
1.	<i>Емоційно-усвідомлений</i>	Емоційно - знаннєвий	- наявність знань про багатий світ емоцій людини, про їх важливість та значення; здатність розпізнавати та розуміти власні емоції
2.	<i>Емоційно – саморегуляційний компонент</i>	Емоційно - контрольований критерій	- здатність контролювати інтенсивність і тривалість власних емоцій
3.	<i>Емпатійний компонент</i>	Емоційно - емпатійний критерій	- здатність розуміти і розділяти емоції інших людей
4.	<i>Соціальний компонент</i>	Комунікативно - організаційний	- здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми за допомогою

			комунікації; - бажання орієнтуватися на моральні норми у власних проявах емоцій; - вирішення конфліктів та налагодження стосунків
5.	<i>Мотиваційний компонент</i>	Мотиваційно - відтворювальний	- прагнення для досягнення цілей і успіху

На основі визначених критеріїв і показників було схарактеризовано рівні сформованості емоційної культури молодших школярів. Для забезпечення ефективності педагогічної діагностики даного процесу було визначено три рівні сформованості емоційної культури молодших школярів: високий, середній і низький.

Опис характеристики рівнів сформованості емоційної культури молодших школярів відображено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

**Характеристика рівнів сформованості емоційної культури
молодших школярів відповідно визначених критеріїв**

№	Критерій	Високий	Середній	Низький
1	Емоційно- знаннєвий	Учні володіють знаннями про різноманітність емоцій людини, усвідомлюють їх важливе значення; здатні розпізнавати та розуміти власні емоції.	Учні володіють поверховими знаннями про емоції, недостатньо усвідомлюють значення емоцій в житті людини, не завжди здатні розпізнавати та розуміти власні емоції.	Учні не володіють знаннями про різноманітність емоцій людини, не усвідомлюють їх важливе значення; не здатні розпізнавати та розуміти власні емоції.
2	Емоційно – контрольований	Учні ефективно контролюють інтенсивність та тривалість своїх емоцій. Вони виявляють високий рівень саморегуляції та вміння ефективно керувати своїм емоційним станом.	Учні ситуативно контролюють інтенсивність та тривалість своїх емоцій. Вони виявляють недостатній рівень саморегуляції та вміння ефективно керувати своїм емоційним станом.	Учні не контролюють інтенсивність та тривалість своїх емоцій, виявляють низьку здатність до саморегуляції та відсутність уміння ефективно керувати своїм емоційним станом.
3	Емоційно- емпатійний	Учні виявляють високу здатність розуміти та розділяти емоції інших людей.	Учні не завжди виявляють здатність розуміти та	Учні не виявляють здатність розуміти та розділяти

			розділяти емоції інших людей.	емоції інших людей.
4	Комунікативно-організаційний	Учні виявляють здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми за допомогою комунікації; орієнтуються на моральні норми у власних проявах емоцій; здатні вирішувати конфлікти та налагоджувати стосунки.	Учні не завжди виявляють здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми; ситуативно орієнтуються на моральні норми у власних проявах емоцій; не завжди самостійно можуть вирішити конфлікти та налагодити стосунки.	Учні виявляють нездатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми; не орієнтуються на моральні норми у власних проявах емоцій; не здатні самостійно вирішити конфлікти та налагодити стосунки.
5	Мотиваційно-відтворювальний	Учні мають високий рівень мотивації для досягнення цілей та успіху. Вони впевнені в собі та знають чого прагнуть.	Учні мають базовий рівень мотивації, але можуть потребувати додаткового стимулу.	В учнів відсутня мотивація, вони потребують постійного стимулювання для досягнення успіху.

З метою визначення стану сформованості емоційної культури молодших школярів було проведено констатувальний експеримент протягом 2-х місяців (березень-квітень) 2023 року з учнями 4-тих («А» і «Б») класів у кількості 30 дітей з обох класів у ЗОШ І ст. №25, м. Чернігів.

На першому етапі нашого дослідження ми аналізували рівні сформованості емоційної обізнаності, оскільки цей аспект є важливим у

визначенні сформованості емоційної культури молодших школярів. Почуття та емоції - перші вияви, які проявляються в учнів на уроках під час сприймання творів мистецтва. З метою вивчення цього аспекту ми використовували показники емоційно-знаннєвого критерію.

Дослідження сформованості цього компонента передбачало вирішення таких завдань:

- перевірку наявності знань про емоції;
- визначення готовності до виконання завдань;
- аналіз емоційної реакції учнів під час виконання завдань;
- оцінювання кінцевого результату виконаних учнями завдань.

Використання педагогічних методів, таких як спостереження, бесіда і тестування, дозволяє провести оцінювання зацікавленості учнів у навчальному матеріалі, який викладає вчитель, перевірити стресостійкість учнів в освітньому процесі, а також перевірити їхні базові знання про емоції. З цією метою учням було запропоновано пройти 2 тестування (Додаток А, Б).

За результатами тестування 30 –х школярів 4-тих класів, 50% (15 д.) учням подобається урок мистецтва, найбільше за виконання творчих завдань. Іншим 50% (15 д.) учнів урок мистецтва не завжди є цікавим, так як з усіх видів діяльності на уроці виділяють лише музичні завдання. З результатів тесту на стресостійкість молодших школярів, можна сказати, що серед учнів є діти з низьким рівнем стресостійкості, що вказує на важливість роботи над психологічною підтримкою та розвитком стресостійких навичок, а також соціальних навичок, що допоможе учням легше впоратися зі стресом у шкільному середовищі. Індивідуальний підхід до кожної дитини може бути ефективним для розвитку її стресостійкості. Педагоги можуть сприяти фізичному здоров'ю учнів та надавати можливості для відпочинку та рекреації. Важливо співпрацювати з батьками та повідомити їх про результати тесту і можливі шляхи покращення стресостійкості у своїх дітей.

Також визначали рівні сформованості емоційної саморегуляції за емоційно-контрольованим критерієм. Цей критерій характеризується такими

показниками, як здатність ефективно контролювати та модулювати власні емоції в різних ситуаціях, здатність усвідомлювати та виражати як позитивні, так і негативні емоції у різних ситуаціях та подіях. Основні завдання включають:

- спостереження за емоційною реакцією учнів на музичні твори та завдання;
- визначення рівня зацікавленості учнів до нового матеріалу.

Під час визначення емоційної саморегуляції наступним кроком було виконання вправи «Малювання музики». Для проведення вправи потрібні були аркуші паперу, складені втрое, ніби буклет, з музичного супроводу було обрано 3 композиції:

- 1) GO_A – «Shum»;
- 2) Один в каной «Човен»;
- 3) Андрій Хливнюк «Ой у лузі червона калина» (Додаток В)

Завданням учнів було по черзі прослухати пісні та під час прослуховування музики необхідно було зобразити кольоровими олівцями свої відчуття, які в них викликала кожна з пісень, відтворити емоції можна було у вигляді абстракції: використовуючи лінії, фігури, певні кольори. Після виконання вправи, було обговорення результатів, які вийшли, деякі учні розповіли як саме вони відтворили свої емоційні реакції та чому саме такі кольори та фігури вони використали.

Більшість учнів використовували власний підхід при виборі кольорів та створенні абстракцій, відтворюючи свої унікальні емоційні реакції. В роботах було помітно широкий спектр кольорів, ліній та форм, що відображало різноманіття емоцій та інтерпретацій пісень. Деякі учні пояснили вибір яскравих кольорів, пов'язаних із радістю та енергією, в той час як інші обрали приглушені тони для вираження спокою чи містичності.

Виходячи з цього можемо сказати, що ця вправа є ефективним засобом вираження та аналізу емоцій за допомогою мистецтва. Варіативність виразності вказує на індивідуальність кожного учня та його унікальне

сприйняття музики. Обговорення результатів сприяло взаємному розумінню та стимулювало творчість в класі.

Для визначення рівнів сформованості емпатії, було обрано вправу «Протилежність», де учням було запропоновано поділитись на групи та намалювати (за бажанням продемонструвати) образ протилежних емоцій, наприклад: радість – смуток; любов – страх; впевненість – сумнів; жорстокість – доброта. Після цього кожна група презентує результати спільної роботи, починаючи з негативної емоції закінчуючи позитивною.

Вправа передбачала роботу в групах, що допомагало розвивати комунікативні навички та спільну творчість. Групи мали можливість обговорювати та порівнювати свої ідеї щодо виразу різних емоцій.

Учні, намагаючись передати протилежні емоції через малюнки чи демонстрацію, проявили здатність розпізнавати різні почуття та виражати їх візуально. Учасники вправи виявили здатність почувати та відтворювати емоції інших. Презентація результатів від негативної до позитивної емоції вказує на здатність до емпатії та розуміння відчуттів інших. Дана вправа може використовуватися для подальшого розвитку емпатії, зокрема під час роботи над різними аспектами соціально-емоційного розвитку учнів.

Загалом, вправа "Протилежність" виявилася корисною для визначення рівня емпатії та стимулювання соціально-емоційного розвитку молодших школярів.

Наступним кроком було визначення сформованості соціальних навичок молодших школярів. Для цього було обрано техніку «Простукування», де за першим разом учні повторювали рухи та простукували себе по частинам свого тіла, таких як: голова, обличчя, руки, плечі, ноги, а на другий раз була взаємодія із сусідом по парті. У другій частині вправи, коли учні взаємодіяли зі своїм сусідом по парті, спостерігалась соціальна взаємодія та спільне виконання дій. Це вказує на рівень сформованості соціальних навичок та усвідомлення власного місця в колективі. Спостереження за реакцією учнів під час вправи дозволяє визначити ступінь готовності до співпраці,

толерантності та загальної позитивної атмосфери. Техніка "Простукування" дозволила виявити, наскільки вони дружні та взаємодіють один з одним. Отже, техніка "Простукування" виявилася ефективним інструментом для визначення сформованості соціального компоненту в структурі емоційної культури молодших школярів, розвитку у них соціальних навичок, що дозволило виявити їхні індивідуальні та групові особливості в цій сфері (Додаток В).

Після цього, ми перейшли до дослідження рівнів сформованості мотиваційного аспекту емоційної культури молодших школярів. Для цього ми запропонували дітям «Емоційну підзарядку», де кожен з учнів, стоячи у колі, говорить свій настрій в даний момент та доповнює його рухом, після чого усі інші учасники кола повторюють певний рух. 30% (9д.) учнів на початку соромились, 10% (3 д.) школярів були малоактивними, та 20% (6 д.) дітей активізувались спочатку вправи. Спостерігаючи за учнями, можемо сказати, що в процесі вправи 15% (4 д.) з тих, хто соромились, дивлячись на інших, починали відкриватись, а 8% (2 д.) з 10% стали проявляти цікавість та активність.

Застосування "Емоційної підзарядки" сприяло взаємодії учнів та зміні їхнього настрою. Також, це відобразилося на рівні відкритості та активності окремих учнів. Частка учнів, які почали виявляти цікавість та активність, свідчить про можливість формування позитивного ставлення до емоційних вправ. Спостереження за дітьми показало, що процес емоційної підзарядки стимулював відкриття учнів, зокрема серед тих, хто раніше виявляв сором'язливість.

Результати констатувального експерименту відображені в Таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Результати констатувального експерименту

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ	РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ КРИТЕРІЇВ		
	<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
Емоційно-усвідомлений	8 учнів (26,6%)	11 учнів (36,7%)	11 учнів (36,7%)
Емоційно – саморегуляційний	8 учнів (26,6%)	11 учнів (36,7%)	11 учнів (36,7%)
Емпатійний	11 учнів (36,7%)	11 учнів (36,7%)	8 учнів (26,6%)
Соціальний	12 учнів (40%)	11 учнів (36,7%)	7 учнів (23,3%)
Мотиваційний	6 учнів (20%)	15 учнів (50%)	9 учнів (30%)
<i>Середнє значення у %</i>	(30%)	(39%)	(31%)

Аналізуючи рівні сформованості емоційної культури молодших школярів, виявлено, що 30% учнів знаходяться на високому рівні, більшість дітей, тобто 39% знаходиться на середньому рівні сформованості і 31% школярів на низькому. Аналіз рівнів сформованості емоційної культури серед молодших школярів вказує на розмаїття їхніх емоційних навичок та здатностей.

Зокрема, діти на високому рівні володіють навичками співпереживань емоціям однолітків та мають високий рівень комунікації з оточуючими, діти на високому рівні володіють вираженим інтересом до власних емоцій та здатні ефективно виражати їх через творчість. Це може бути наслідком внутрішньої мотивації та розвинених навичок саморегуляції.

З іншого боку, більшість учнів (39%) знаходиться на середньому рівні, що може свідчити про базовий рівень мотивації та емоційної саморегуляції. Ці діти вже мають певні навички управління емоціями, але можуть потребувати додаткової підтримки та стимулу для глибшого розкриття свого емоційного потенціалу.

На низькому рівні (31%) можливо, що діти виявляють обмежену здатність розпізнавати та виражати свої емоції, а також демонструють менший інтерес до уроків мистецтва та розуміння важливості емоційної відданості творчому процесу. Це може свідчити про необхідність активних заходів для стимулювання їхньої мотивації та розвитку навичок емоційного інтелекту.

Отже, важливість удосконалення процесу формування емоційної культури молодших школярів стає очевидною, оскільки це допоможе збалансувати рівні сформованості та забезпечити всебічний розвиток емоційних навичок у всіх учнів. Такий підхід сприятиме створенню сприятливого емоційного середовища в навчальних закладах та сприяє загальному психоемоційному добробуту молодших школярів.

Висновки до другого розділу

Емоційна сфера людини є надзвичайно важливою складовою її психіки, яка відображає об'єктивну реальність, що складається з емоцій і почуттів, які відіграють значну роль у її психічному розвитку. Емоції впливають на формування особистості і розвиток когнітивних процесів, регулюють активність суб'єкта шляхом оцінки важливих зовнішніх і внутрішніх сигналів. Вони є невід'ємною складовою життєдіяльності і потужним засобом активізації сенсорно-пізнавальної діяльності та набуття індивідуального досвіду.

Опанування почуттями і здатність до оптимального керування своїми емоціями визначають емоційну культуру особистості. На думку Д. Гоулмана,

дитинство є "вікном можливостей" для формування емоційних навичок, що впливають на життя учнів [31].

Молодший шкільний вік є важливим періодом для формування емоційної культури. Цей процес вимагає підтримки та сприяння з боку батьків, вчителів та інших дорослих. Розуміння та розвиток емоційної саморегуляції у дитини не тільки сприяє її соціально-емоційному розвитку, але й впливає на її загальний добробут та майбутні успіхи.

Розвиток емоційної культури допомагає дитині краще розуміти себе, контролювати свої реакції та впливати на свій емоційний стан. Це дає їй можливість бути більш зосередженою, уважною та відкритою до навчання.

Емоційна культура також має значення для самоусвідомлення та особистісного зростання. Шляхом розуміння та прийняття своїх емоцій, учні можуть краще зрозуміти свої потреби, цінності та цілі в житті. Це сприяє розвитку позитивної самооцінки, самовпевненості та здатності до самореалізації.

Емоційна культура є важливою як для особистісного розвитку, так і для взаємодії з оточуючими людьми. Вона сприяє покращенню якості життя, підтримці позитивних взаємин і досягненню успіху в різних сферах діяльності. Розвиток емоційної культури є процесом, який варто формувати з молодшого шкільного віку і продовжувати протягом усього життя, завжди маючи на увазі їхню важливість та вплив на благополуччя. Хоча емоційний інтелект і емоційна культура є різними концепціями, вони можуть взаємодіяти між собою. Наявність високого рівня емоційного інтелекту може сприяти розумінню та адаптації до різних емоційних виразів і норм, що панують в певній культурі. У цьому випадку емоційний інтелект може підтримувати емоційну компетентність в конкретному культурному середовищі. З іншого боку, емоційна культура може впливати на розвиток емоційного інтелекту. Культурні норми, цінності та виразність емоцій впливають на спосіб, яким індивід вчиться сприймати та виражати свої емоції. Фізичним джерелом емоційного інтелекту є складна взаємодія між

різними областями мозку, зокрема емоційною та раціональною зонами. Цей зв'язок забезпечує взаємодію між розумовими процесами та емоційними відчуттями, що дозволяє людині сприймати, розуміти та виражати свої емоції, а також ефективно взаємодіяти з іншими.

Загалом, розвиток різних компонентів емоційного інтелекту, таких як соціокультурний, поведінковий, емоційний, мотиваційний та етико-моральний, сприяє формуванню вищого рівня емоційної культури, яка впливає на якість життя, стосунки та досягнення особистого та професійного успіху індивіда.

Емоційна культура включає в себе низку компонентів, які взаємодіють між собою. Емоційно-усвідомлений – (емоційно-знанневий критерій) надає основу для розуміння власних емоцій, а емоційно-саморегуляційний компонент (емоційно-контрольований критерій) дозволяє керувати цими емоціями. Емпатійний компонент (емоційно-емпатійний критерій) допомагає розуміти емоції інших людей, а соціальний компонент (комунікативно-організаційний критерій) дозволяє ефективно спілкуватися з однолітками та дорослими. Мотиваційний компонент (мотиваційно-відтворювальний критерій) є силою, що направляє і збуджує дії для досягнення поставлених цілей.

Відповідно, формування емоційної культури включає в себе розширення знань, свідомості про власні емоції, навички контролю та регуляції емоцій, розвиток емпатії, покращення соціальних навичок та стимулювання мотивації до досягнення успіху. Ці компоненти сприяють особистісному зростанню, поліпшенню якості міжособистісних взаємин і досягненню більшого задоволення в житті.

Уроки мистецтва є потужним інструментом для стимулювання і розвитку емоційної сфери молодших школярів.

Вивчення мистецтва дозволяє дітям виражати свої почуття, емоції та думки через творчість і виконання різноманітних мистецьких завдань. Це

допомагає їм розуміти свої емоції, розпізнавати їх у себе та інших людях, а також розвивати емпатію.

Уроки мистецтва сприяють розвитку творчих навичок, самовираження. Через творчу діяльність, діти навчаються виразності мови тіла, жестів, обличчя, використанню кольору, форми та простору. Вони навчаються бачити світ по-іншому, розширюють свій спектр сприйняття, розвивають фантазію та креативне мислення.

Також, на уроках мистецтва учні навчаються розпізнавати та регулювати свої емоції, формувати навички взаємодії з однолітками, співпраці та спільної творчості. Це сприяє формуванню соціальних навичок та підготовці дітей до конструктивного спілкування у майбутньому.

Мистецтво впливає на всі аспекти емоційного розвитку дітей. Воно сприяє їхньому особистісному зростанню, підвищує самооцінку та сприяє формуванню позитивної самоідентифікації.

Формування та розвиток емоційної культури у молодших школярів є важливим тому, що емоційна культура дає дітям можливість розуміти свої емоції, виражати їх адекватно та ефективно. Вміння розпізнавати та регулювати власні емоції допомагає дітям бути внутрішньо збалансованими, підвищує самопочуття та допомагає знизити стрес.

Емоційна культура відіграє важливу роль у взаємодії з іншими. Розвинута емоційна компетентність сприяє покращенню соціальних навичок, спілкуванню та вмінню вирішувати конфлікти. Діти, які вміють ефективно виражати свої емоції та розуміти емоції інших, краще впораються зі складнощами в соціальних взаєминах.

Діти з розвиненою емоційною культурою мають здатність краще керувати своїм внутрішнім станом, зосереджуватися, краще впоратися зі стресом та емоційними перешкодами, що сприяє покращенню навчальної продуктивності.

Формування емоційної культури допомагає дітям навчитися вирішувати конфлікти конструктивно та ефективно. Вміння сприймати,

розуміти та контролювати свої емоції, а також емпатія і розуміння емоцій інших людей допомагають розвивати навички співпраці, пошуку компромісів та знаходженню взаєморозуміння. Це важливі навички для взаємодії з однолітками, вчителями та батьками.

Емоційна сфера сприяє здоровому фізичному та психічному розвитку дітей. Вона допомагає дітям ставитися до свого здоров'я з увагою та турботою, розпізнавати і надавати значення своїм потребам, а також розуміти вплив емоцій на загальний стан організму.

Також емоційна сфера молодших школярів забезпечує прийняття та розуміння різних культурних норм та виразності емоцій. Це допомагає формувати толерантне та відкрите ставлення до людей з різних культур і сприяє розвитку багатогранної особистості.

Отже, формування емоційної культури у молодших школярів на уроках мистецтва має важливе значення для їх загального розвитку та благополуччя. Це сприяє їх соціальній адаптації, навчанню, взаємодії з оточуючими та розвитку здорових стосунків з собою та іншими людьми.

З метою дослідження стану сформованості емоційної культури в учнів молодшого шкільного віку на уроках мистецтва було проведено констатувальний експеримент. Для досягнення цієї мети було визначено критерії та показники, які дозволили діагностувати рівні сформованості емоційної культури.

Молодші школярі, віднесені до високого рівня сформованості емоційної культури володіють здатністю розпізнавати та регулювати свої емоції, виявляють емпатію, висловлюють свої почуття словами, розуміють та поважають емоційний стан інших. Діти на цьому рівні також володіють навичками ефективного вирішення конфліктів та сприймання негативних ситуацій, як можливості для особистісного зростання. Вони глибоко розуміють та виражають свої емоції через творчість, виявляють великий інтерес до мистецької діяльності та відчувають радість від самого процесу

творення. Ці учні можуть відчувати емоційне задоволення від власної творчості та проявляти бажання досліджувати нові форми вираження.

Молодші школярі, віднесені до середнього рівня сформованості емоційної культури володіють базовими навичками управління емоціями, але можуть потребувати додаткової допомоги та вказівок в деяких ситуаціях. Вони визначають власні почуття, але можуть мати труднощі в їх висловленні. Діти на цьому рівні можуть реагувати на емоційні ситуації з певною затримкою або не завжди ефективно, але вони виявляють певний рівень самосвідомості. Їхня емоційна відданість творчому процесу може бути меншою, але вони можуть виявляти інтерес до уроків мистецтва. Вони можуть потребувати підтримки та стимулу для розширення своєї емоційної виразності, вираження емоцій через творчість, хоча їхнє розуміння та вираження може бути менш глибоким у порівнянні з високим рівнем. Обмежена готовність ділитись своїми почуттями є характерною рисою для учнів на середньому рівні сформованості емоційної культури. Їхня емоційна відкритість та вираження може потребувати додаткової роботи для досягнення глибшого розуміння та висловлення.

Молодші школярі, віднесені до низького рівня сформованості емоційної культури характеризуються обмеженою здатністю розпізнавати та виражати свої емоції. Учні можуть виявляти менший інтерес до уроків мистецтва та не відчувати значущості емоційної відданості творчому процесу. Молодші школярі на цьому рівні можуть також потребувати підтримки в розумінні та прийнятті емоцій інших, а також у вирішенні конфліктів. Розвиток навичок емоційного інтелекту на цьому етапі є важливим завданням для формування емоційної культури.

Аналіз результатів дослідження вказує на важливість формування емоційної культури учнів молодшого шкільного віку на уроках мистецтва. Перший етап дослідження дозволив аналізувати реакції учнів на твори мистецтва, використовуючи емоційно-знанневий, емоційно-контрольований та емоційно-емпатійний критерії. Визначено, що наявність готовності до

виконання завдань, аналіз емоційної реакції та оцінювання кінцевого результату є ключовими елементами розуміння формування емоційного компоненту.

Другий етап дослідження стосувався аспекту соціальних навичок та мотиваційного компоненту, що засвідчив важливість розвитку знань про емоції, зацікавленості учнів у новому матеріалі та їхньої спроможності розуміти емоції, які впливають на дії та цілі. Використання різноманітних методів, таких як спостереження, бесіда та тестування, було успішним для оцінювання рівня зацікавленості учнів та їхнього знання про емоції. Учні успішно працювали в групах, що сприяло розвитку комунікативних навичок та вміння спільно творити.

Отже, результати дослідження підтверджують необхідність врахування усіх аспектів при організації уроків мистецтва для досягнення максимального рівня сформованості емоційної культури учнів молодшого шкільного віку. Висновки дослідження актуалізують формування емоційної культури учнів на уроках мистецтва через застосування творчих вправ, відтворюючи унікальні емоційні реакції на музику.

Аналіз робіт підтверджує широкий спектр використаних кольорів, ліній та форм, що свідчить про творчість та індивідуальність, обираючи кольори та форми, що відображають їхні почуття та переживання.

На етапі констатувального експерименту виявлено, що більшість дітей перебуває на середньому рівні сформованості емоційної культури (39%). 30% учнів за отриманими результатами було віднесено до високого рівня сформованості. 31% учнів мають низький рівень сформованості емоційної культури.

З огляду на це, необхідно акцентувати увагу на удосконаленні процесу формування емоційної культури, особливо надаючи додаткову підтримку та стимул для учнів з низьким рівнем сформованості. Розвиток навичок емоційного інтелекту, підвищення рівня емпатії та мотивації може стати

перспективним напрямком для досягнення більш високого рівня емоційної культури серед молодших школярів.

Це свідчить про необхідність подальшого удосконалення процесу формування емоційної культури учнів, зокрема визначення та обґрунтування педагогічних умов та методів.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

3.1. Педагогічні умови формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва

Мистецтво є ефективним засобом у розвитку емоційної культури молодших школярів. Формування в учнів емоційної культури буде ефективним, завдяки відповідній організації процесу. Планування уроків мистецтва з урахуванням психологічних особливостей дітей, їх інтересів та потреб. Одна з перших педагогічних умов для плідної творчої роботи на уроках мистецтва та емоційного і естетичного розвитку молодших школярів є створення сприятливої атмосфери [18].

Учитель повинен, у першу чергу, бути налаштованим та вміти створити саме ту атмосферу на уроці, щоб учням було цікаво та проявлялось бажання знову і знову відвідувати уроки. Саме завдяки сприятливій атмосфері на уроці, учні мають психологічний, внутрішній та емоційний комфорт.

Психологічний комфорт дитини на уроці виражається у позитивному ставленні до себе, впевненості у власних здібностях та доброзичливому ставленні до оточуючих. У такій атмосфері на уроці учні відчують себе комфортно та вільно, що сприяє підвищенню рівня їх навчання та розвитку комунікативних навичок.

Внутрішній комфорт учнів полягає в почутті рівноваги, спокою та захищеності, що в свою чергу спонукає їх до оптимістичного погляду на життя.

Коли дитина відчуває емоційний комфорт, вона стає більш відвертою та відкритою для спілкування з однолітками та вчителем. Це дає їй змогу активно працювати на уроці та підвищує впевненість у своїх силах та можливостях.

Атмосфера, яка панує в класі, має велике значення для залучення учнів до творчого процесу, розвитку їхнього художнього сприйняття та самовираження.

Сприятлива атмосфера на уроках мистецтва передбачає створення безпечного, довірливого та підтримуючого середовища для учнів. Вчителю необхідно показати відкритість, розуміння та зацікавленість до творчого потенціалу кожного учня. Важливо створити атмосферу, де учні почувуються комфортно, щоб виражати свої думки, ідеї та емоції через мистецтво.

Педагог може створити сприятливу атмосферу шляхом використання різноманітних методів і підходів. Наприклад, важливо дотримуватися індивідуального підходу до кожного учня, розуміти його інтереси та потреби, давати можливість самостійно вибирати теми творчих завдань або роботи з різними матеріалами. Також, розглядання та обговорення художніх творів, виставок, музеїв може створити стимулюючу атмосферу та поглибити інтерес до мистецтва.

Створення сприятливої атмосфери також включає підтримку співпраці та взаємодії між учнями. Групова робота, спільні проекти та обмін ідеями сприяють розвитку творчості.

Спосіб спілкування вчителя з учнями має вплив на стан здоров'я школярів. Учитель створює умови для розвитку психічної активності дитини і надає можливість для вільної пізнавальної діяльності. Учень, який відчувається комфортно в душевному плані, з радістю відзивається на інтелектуальні завдання та розумові вправи.

Учителю важливо враховувати психологічні особливості своїх учнів відповідно до їх віку. Також потрібно ретельно обдумувати різноманітні види навчальної діяльності на уроці. Кожен вчитель повинен розглядати прийоми, які допомагають активізувати самостійних учнів. Також важливо мати певну систему логічно вибудованих питань і намагатися передбачити кілька можливих варіантів розвитку уроку залежно від ситуації в класі [8].

Поліпшення емоційної сприйнятливості школярів шляхом збагачення їх уявлень чуттєво-образною інформацією та використанням на уроках мистецтва творів літератури, образотворчого, музичного, театрального мистецтва є однією з педагогічних умов формування емоційної культури молодших школярів. Використання на уроках мистецтва творів літературного, образотворчого, музичного та театрального характеру допомагає створити багатоманітну палітру емоційного досвіду для учнів. Ці твори мистецтва проникають до глибини людських почуттів і передають різноманітні емоції, створюючи таким чином сприятливу атмосферу для емоційного сприйняття.

Через літературні твори учні можуть співпереживати героям, відчувати їх радість, горе, захоплення або сум, що допомагає розширити їхні емоційні межі та розуміння людських почуттів. Образотворче мистецтво дає змогу візуалізувати емоції через кольори, форми, композицію, створюючи таким чином візуальну сприйнятливість. Музика може викликати широкий спектр емоцій, від радості і задоволення до суму та туги. Театральне мистецтво дає змогу учням відчувати емоційну ідентифікацію з персонажами, спостерігати за їхніми діями та відчувати їхні переживання.

За допомогою творів мистецтва учні отримують можливість розширити свої емоційні горизонти, розвивати емоційну сприйнятливість та емпатію. Вони навчаються розрізняти та інтерпретувати різні відтінки емоцій, розуміти контекст та зміст творів мистецтва, а також розпізнавати та виражати свої власні емоції.

Занурення у світ мистецтва сприяє розвитку творчого мислення та уяви учнів. Вони навчаються створювати свої власні образи, інтерпретувати твори мистецтва за допомогою власного внутрішнього світу. Це розвиває їх творчий потенціал і допомагає виражати себе через різні художні форми. Збагачення уявлень учнів чуттєво-образною інформацією та використання творів мистецтва має значний вплив на формування їхньої емоційної культури. Це сприяє поліпшенню емоційної сприйнятливості, розвитку

естетичного смаку, творчості та самовиразності. Такий підхід до навчання сприяє гармонійному розвитку учнів, а також формуванню ціннісних орієнтацій, потреби в творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні.

Наступною педагогічною умовою є створення основи для розвитку творчого мислення учнів методом використання наочних образів мистецтва.

Педагоги мають можливість викликати у дітей емоційні реакції, використовуючи твори мистецтва та конкретні образи. Учні, сприймаючи музично-театральну палітру музичних образів, виражають свої характери. Це дозволяє їм спробувати різні ролі, відчувати різні емоції та виразити їх у творчій діяльності.

Враховуючи ці педагогічні умови, учні отримують можливість розкрити свій потенціал, розвивати емоційну культуру, виражати свої почуття через музику та розширити свої естетичні горизонти. Така педагогічна практика сприяє формуванню цілісної особистості, яка має потребу в творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні.

Важливою педагогічною умовою формування емоційної культури молодших школярів є розвиток емоційної здатності для переживання різноманітних впливів навколишньої дійсності, наявність задатків емоційної пам'яті та здатність до емоційного відгуку на музичні образи та твори мистецтва.

Важливою педагогічною умовою формування емоційної культури молодших школярів є рефлексія та обговорення на уроках мистецтва, вони можуть бути розширені шляхом окремих підходів.

Педагог може проводити вправи, що спрямовані на усвідомлення та аналіз емоцій, які виникають під час сприйняття мистецтва. Учні можуть описувати свої емоційні реакції, розглядати фактори, що впливають на ці емоції, та ділитися своїми спостереженнями з однолітками. Вчитель може організувати обговорення творів мистецтва, які викликали сильні емоційні реакції учнів. Вони можуть ділитися своїми враженнями, спілкуватися про

те, що ці емоції означають для них і як вони відображаються у їхньому житті. Це сприяє розумінню того, як мистецтво може впливати на наші емоції та допомагати нам зрозуміти себе й інших.

Учні можуть бути запрошені до створення власних творів мистецтва, які виражають їхні емоції та переживання. Це може бути малюнок, музична композиція, танець або виставка. Після створення твору учні можуть пояснювати, які емоції вони намагалися передати, та які повідомлення вони хотіли передати через свої твори.

Формування емоційної культури молодших школярів шляхом використання мистецтва в реальному житті є ще однією із педагогічних умов. Педагог може сприяти зв'язку між мистецтвом і повсякденним життям учнів, демонструючи, як мистецтво впливає на наші почуття, стосунки з іншими людьми. Він може розповідати про відомих художників, композиторів або акторів, які своїми творами передають емоції та враження, і дискутувати про те, як це відображається у сучасному житті.

Створення таких педагогічних умов сприяє розвитку емоційної культури учнів, допомагає їм розуміти, виразити та аналізувати свої емоції, а також розбиратися в емоційних аспектах мистецтва і його зв'язку з реальним життям.

3.2. Методи формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва

Для формування емоційної культури молодших школярів використовують різноманітні методи, які можна класифікувати на такі групи:

Перша група включає в себе різні способи передачі та пояснення інформації, в тому числі роз'яснювальні та інструктивні.

Словесний метод включає в себе: розповіді, пояснення, бесіди, лекції. Усі ці способи впливу допомагають вчителям досягти головної мети:

сформувати уявлення про "добре" та "погано", розкрити поняття Добра і Зла, а також встановити межі того, що є прийнятним і неприйнятним.

До другої групи входять завдання, пов'язані з практичною діяльністю, будь то індивідуальною або груповою. Це можуть бути доручення, вимоги, конкурси, вправи, показ прикладів та зразків, створення ситуацій успіху та інше.

Третя група включає різноманітні методи заохочення, зауважень, покарань, а також ситуацій контролю та самоконтролю [9].

Залежно від джерела подачі та сприйняття навчальної інформації можна розрізнити такі методи: *словесні, наочні та практичні методи*.

Словесні методи на уроках мистецтва є важливим інструментом для формування емоційної культури школярів, оскільки вони дозволяють вчителю ефективно комунікувати з учнями і впливати на їх почуття та емоції.

Вчитель може використовувати бесіду для обговорення творів мистецтва, історії мистецтва та емоцій, які вони викликають, при цьому учні мають можливість обмінюватися враженнями та думками про роботи митців і виражати свої власні емоції. Залучення учнів до діалогу про те, як вони сприймають мистецтво, та які емоції воно в них викликає, може стимулювати їх емоційне реагування на твори мистецтва. Завдяки обговоренню на уроках мистецтва тем про живопис і скульптуру, спрямовуючі на виразність кольорів, форм та композицію можна визначити, які почуття вони викликають у молодших школярів.

Обговорення літературних текстів, поезій або літературних описів мистецтва може допомогти учням розуміти емоційний зміст і виразність творів мистецтва. За допомогою вивчення та декламації віршів або текстів учні виражають та передають свої почуття, і мають змогу вчитись контролювати свої емоції під час виступів.

Ці словесні методи можуть допомогти учням розвивати свою емоційну культуру та виразність в сприйнятті та спілкуванні про мистецтво.

Для виховання емоційної культури молодших школярів застосовують кілька конкретних наочних методів, які допомагають їм краще розуміти та керувати своїми емоціями. Ось деякі з них: *драматична діяльність, робота з емоційними образами, емоційний щоденник, групові діалоги, релаксаційні практики, сюжетні ігри та ігрові ситуації, візуальні допоміжні засоби.*

Створення учнями малюнків, колажів, які відображають різні емоції, допомагають їм візуалізувати свої почуття та розуміти їх вплив. Використання зображень, фотографій або відеороликів для ілюстрації різних емоцій допомагає учням легше розпізнавати та розуміти ці емоції.

Задля усвідомлення та аналізу своїх емоційних реакцій учні можуть вести емоційний щоденник, де регулярно записуватимуть свої емоції та враження від різних подій.

Організація обговорень у групі допомагає учням виразити свої емоції, вислухати точки зору інших і розвивати навички спілкування та співпраці.

Так як емоції це реакція людини на певні ситуації, а саморегуляція – це процес керування своїм емоційним станом, то вправи з релаксації, медитації та дихальні вправи можуть допомогти учням заспокоїтися, знизити рівень стресу та покращити емоційне самопочуття.

Ці методи допомагають учням краще розуміти свої емоції, вміти керувати ними та виховувати здорову емоційну реакцію на різні життєві ситуації.

Формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва може бути досягнуте за допомогою різних практичних методів, які створюють сприятливі умови для сприйняття, вираження та розвитку емоцій. Ось декілька практичних методів: *імпровізація, театралізація, інсценізація та пантоміма.*

Імпровізація є важливим методом формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва. Цей метод дозволяє дітям вільно виражати свої почуття та емоції, розвивати емоційну виразність та вміння відчувати і контролювати свої емоції. Вони можуть вибирати ролі, сценарії

та ситуації, що відображають їхні емоції. Під час імпровізації учні навчаються адаптувати свої емоції до різних сценаріїв і обставин. Це допомагає їм розвивати емоційну гнучкість і вміння адекватно реагувати на різні ситуації.

Імпровізація сприяє взаємодії між учнями під час гри. Вони навчаються слухати одне одного, реагувати на емоції партнерів та спільно творити сцени, це є розвитком емпатії, що збагачує їхнє сприйняття світу.

Практика імпровізації допомагає учням виразити свої емоції через мову, жести, міміку та тілесні рухи. Вони навчаються виражати свої почуття відкрито та виразно.

Музична імпровізація є також одним із методів формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва. Цей метод передбачає творчий та спонтанний музичний вираз, де учні створюють музику, фантазуючи прямо на уроці, без попередньої підготовки, можливість творити свою власну музику, що допомагає розвивати їхню творчість та самовираження.

Під час музичної імпровізації учні вільно виражають свої емоції через звуки на музичних інструментах. Вони можуть передавати радість, смуток, спокій або будь-які інші почуття через музику.

Учні навчаються використовувати різні музичні техніки та засоби (темп, динаміка, ритм, тембр) для створення конкретного емоційного відчуття.

Імпровізувати музику учні можуть в групах чи парах, це сприяє взаємодії та спілкуванню між ними. Вони навчаються слухати одне одного та реагувати на музичні пропозиції партнерів.

Граючи разом, учні можуть легше сприймати та розуміти емоції своїх музичних партнерів, що розвиває їхню емпатію та сприяє спільному творчому процесу. Через музику учні навчаються виражати свої емоції та відчуття, що може бути корисним для їхньої музичної саморегуляції та вивчення, як контролювати свої почуття.

Одним з ефективних засобів розвитку емоційної культури молодших учнів, який може активувати те, що видатний педагог В. Сухомлинський називав "емоційно-естетичною рікою" дитини, є мистецтво театру.

Участь дітей у будь-якій театральній постановці заохочує їх до критичного мислення, аналізу та оцінки як власної гри, так і гри партнерів, що підштовхує їх до постійного вивчення і розкриття нового як у собі, так і в оточуючому світі. Театральне мистецтво формує в дітей системний підхід до розуміння світу, створює можливість не лише для естетичного сприйняття та оцінки, але головним чином для естетичної активності, яка впливає на їх розвиток як творчих, активних та ініціативних особистостей.

Театр звертається до емоцій та почуттів дітей через сценічне дійство на сцені, презентуючи різну модель поведінки, взаємодії між людьми та світом. Це сприяє активізації та збагаченню емоційної сфери школярів.

Використовуючи метод театралізації на уроках мистецтва, учням надається можливість взаємодіяти у сценаріях, де вони виконують ролі з емоційними викликами, дозволяючи їм відчувати та розвинути навички контролю над своїми емоціями. Вчитель організовуючи ситуації, де учні грають різні ролі та виражають різні емоції, навчає їх розуміти, як працюють ці емоції у реальному житті.

Театралізація дозволяє дітям відкривати для себе нові персонажі, культури і історії. Вони можуть краще розуміти інших людей і їхні мотиви. Успішні виступи на сцені допомагають дітям відчувати себе впевненіше та цінніше. Позитивні враження від виступу сприяють підвищенню самоповаги.

Виступи на сцені вимагають взаємодії з іншими учасниками. Це розвиває навички комунікації, співпраці та слухання інших. Театралізація може бути використана для вироблення і підтримки певних цінностей і норм поведінки серед молодших школярів, надаючи можливість розглядати ситуації з різних точок зору.

Видами театральньо-ігрового методу є: *гра-драматизація, ігри-інсценізації та сюжетно-рольові ігри.*

Ігри-драматизації це реалізація сюжету літературного твору через власні дії акторів, які використовують різні засоби виразності, такі як інтонація, міміка та пантоміма. Виконавці ролей втілюють драматизацію на підставі своїх особистих дій. Ігри-драматизації базуються на активних діях акторів, які можуть використовувати ляльки або персонажів, одягнених на пальці рук учня. У цьому випадку діти грають ролі самостійно, використовуючи свої виразні можливості, такі як інтонація, міміка та жести.

Інсценізація на уроках мистецтва є важливим методом, що допомагає учням розкривати свої творчі та емоційні потенціали. Цей метод полягає в створенні та виставленні живих сцен і театральних вистав під час уроків мистецтва. Під час ігор-інсценувань учні вивчають виразність мовлення, міміку, жести та тілесні рухи. Вони навчаються виражати свої емоції через ці засоби та змагаються в тому, як зробити свої виступи більш виразними.

Учні виступають у ролях різних персонажів, що допомагає їм розкривати свої емоційні та акторські здібності. Вони відчують та виражають почуття та реакції своїх персонажів, граючи різні ролі, навчаються відчувати емпатію і розуміти почуття інших персонажів. Вони навчаються співчувати та враховувати емоції інших людей. Інсценізація надає учням можливість творити власні сцени, ролі та діалоги, що розвиває їхню творчість та самовираження.

Сюжетно-рольові ігри створені з певним задумом, у яких діти розкривають сюжет через відповідні події та виконання ролей. Ці ігри пов'язані з людською діяльністю та взаємовідносинами, оскільки вони відтворюють цей аспект реальності у своєму змісті. Через образи та дії діти навчаються виражати свої відчуття та емоції. Театралізовані ігри є динамічним спрямуванням творчого процесу дитини, і їх розвиток виявляється, перш за все, у виникненні нових сюжетів, які відтворюються в конкретних подіях та образах.

Пантоміма є ще одним ефективним методом формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва. Цей метод включає в

себе виразну акторську гру без використання слів, а лише за допомогою міміки, жестів і рухів.

Метод пантоміми допомагає дітям розвивати вміння виразно передавати різні емоції через рухи та жести. Вони навчаються показувати радість, смуток, здивування та інші почуття без слів.

Через участь учнів у пантомімі, вони вивчають, як їх власні тіла і обличчя виражають емоції. Це сприяє розвитку самостереження та розумінню власних почуттів. Пантоміма вимагає спостереження і розуміння емоцій інших людей. Діти навчаються ставитися до почуттів інших більш чутливо та обережно, співпрацювати під час пантоміми, адже вони часто виконують ролі в групі. Це сприяє розвитку комунікативних навичок. Гра в пантоміму може допомогти дітям виразити свої власні емоції і розробити стратегії для емоційного релізу та заспокоєння, збільшити самовпевненість дітей і підвищити їхню віру в себе.

Ці практичні методи сприяють формуванню емоційної культури молодших школярів, розширюють їхній емоційний досвід та навички виразності.

Висновки до третього розділу

З метою ефективного формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва нами було визначено та обґрунтовано педагогічні умови, створення яких на уроці сприятиме підвищенню рівнів сформованості емоційної культури учнів.

Важливо, щоб учні почувалися комфортно та відчували довіру під час занять мистецтвом. Педагог повинен створювати підтримуюче середовище, де кожен учень має можливість вільно висловлювати свої емоції та думки.

Забезпечення доступу до різних видів мистецтва, таких як: музика, живопис, танець, театр дозволяє учням відчувати широкий спектр емоцій.

Залучення учнів до активних мистецьких дійств, таких як: виконання музики, малювання, рольові ігри допомагає розкрити їхню емоційну виразність. Учні повинні мати можливість відчувати радість та задоволення від власного творчого процесу.

Важливо навчати учнів розуміти та аналізувати свої емоції, а також реагувати на емоції, що виникають під час мистецької діяльності. Педагог повинен сприяти обговоренню емоційних реакцій та сприйняття мистецтва, що сприятиме розвитку емоційної культури учнів.

Педагог повинен показати зв'язок між мистецтвом та реальним життям учнів. Розповіді про художників, композиторів або акторів, які передають емоції через свої твори, можуть допомогти учням зрозуміти, що мистецтво відображає різні аспекти людського життя та почуттів. Організація екскурсій до художніх галерей, театрів, концертів допомагає дітям зануритися у світ мистецтва та емоцій.

Залучення батьків до процесу розвитку емоційної культури молодших школярів є важливим аспектом, оскільки сімейне середовище також впливає на їхні цінності та емоційний стан.

Педагогічні умови сприяють формуванню емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва, розширюють їхні можливості для вираження та розуміння емоцій, а також сприяють їхньому загальному розвитку. Загалом, формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва вимагає творчості та роботи вчителя, який сприяє розвитку емоційного інтелекту та виразності у процесі формування емоційної культури. Емоції в мистецтві можуть бути джерелом незабутнього досвіду та розвитку особистості дитини.

Також, для формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва доцільними є такі методи як: словесні, наочні та практичні.

Словесні методи, такі як бесіда, розповідь, аналіз літературних творів та спільні діалоги, допомагають дітям розуміти та виражати свої почуття щодо мистецтва. Ці методи сприяють розвитку мовленнєвих навичок, а

також навичок аналізу та критичного мислення. Учні можуть обговорювати свої враження від мистецьких творів, а також висловлювати свої думки та виражати емоції, які вони відчують.

Наочні методи, такі як перегляд мистецьких репродукцій, відеоматеріалів чи відвідування мистецьких виставок, дозволяють дітям візуально сприймати мистецтво та спостерігати за емоційним впливом різних творів. Вони допомагають розвивати сприйняття кольорів, форм і композицій, а також збагачують емоційний досвід учнів.

Практичні методи передбачають активну участь учнів у творчих процесах, таких як малювання, ліпка, акторська гра, музична імпровізація та інші види творчості. Ці методи дозволяють дітям виразити свої емоції через власні створення та дослідження мистецьких технік. Вони також сприяють розвитку творчості, самовираження.

Імпровізація на уроках мистецтва сприяє розвитку творчості, допомагає учням краще розуміти і керувати своїми емоціями. Вона створює простір для самовираження, що сприяє формуванню емоційної культури.

Музична імпровізація допомагає розкрити та розвинути емоційну глибину та музичну виразність учнів, одночасно розвиваючи їх творчість та музичну емпатію. Цей метод може стати важливою складовою формування емоційної культури на уроках мистецтва.

Рольові ігри та театральні вправи допомагають учням самостійно відчувати і виразити різні емоції через акторську гру, а також розуміти емоції інших дітей, переживати певні ситуації.

Метод театралізації є дуже ефективним способом формування емоційної культури на уроках мистецтва, оскільки він допомагає учням краще розуміти і відчувати творчість та емоційну глибину різних видів мистецтва, таких як театр, музика, живопис, танець.

Інсценізація на уроках мистецтва створює учням можливість не лише вивчати мистецтво, а й виражати власні емоції, розвивати акторські навички та розуміння емоційної глибини різних сценаріїв. Цей метод активізує та

збагачує емоційну сферу школярів, сприяючи розвитку їхнього творчого потенціалу та спроможності виразно виражати свої почуття і емоції через мистецьке вираження.

Театралізація на уроках мистецтва сприяє розвитку емоційної культури школярів та створює сприятливе середовище для виявлення та розкриття їхнього потенціалу.

Творчий потенціал учнів розвивається завдяки їх участі в театральних заходах. Ця динаміка обумовлена передусім тим, що театральне мистецтво володіє синтетичним характером, який дозволяє поєднувати різні види мистецтва та впливати на емоційну та почуттєву сферу особистості.

Важливо відзначити, що театральне мистецтво співвідноситься із дитячою грою, в якій особистість має можливість виразити себе та відчувати задоволення від власної самореалізації. У театральній творчості важливий колективний аспект, який дозволяє учасникам події ділитися естетичними емоціями та збагачувати одне одного.

Особлива атмосфера театральної діяльності відзначається радістю, натхненням, спільними зусиллями та відчуттям дружби.

Пантоміма є цікавим і цінним інструментом для вчителів мистецтва, оскільки вона не лише сприяє розвитку емоційної культури дітей, але й робить уроки більш захопливими та цікавими.

Загалом, методи формування емоційної культури на уроках мистецтва повинні створювати можливості для учнів виразити свої емоції, розвивати творчість та виразність, а також навчати їх розуміти та контролювати свої почуття. Це сприятиме не лише розвитку їхньої мистецької компетентності, але й формуванню емоційної культури.

Разом із словесними, наочними та практичними методами, учителі можуть створити різноманітні уроки мистецтва, які надихають та заохочують дітей до виявлення та розуміння своїх емоцій. Важливо враховувати індивідуальні особливості кожного учня та створювати можливості для їхнього творчого вираження.

ВИСНОВКИ

У ході виконання поставлених завдань дослідження вдалося здійснити:

1. Глибокий теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми.

Формування емоційної культури визначається єдністю емоційно-інтелектуального, емоційно-морального та емоційно-естетичного аспектів, і є важливим для особистісного розвитку молодшого школяра. Емоційна культура формується в сім'ї, школі та суспільстві, виконуючи ключову роль у формуванні естетичних смаків, соціальних якостей, а також сприяючи розвитку емоційної зрілості.

Аналіз різних підходів до вивчення емоційної культури вказує на її важливість для загальної культури індивіда, виявляючи зв'язок із соціальним та емоційним інтелектом. Також підкреслюється, що некультурне ставлення до людей може породжувати егоїзм.

Фактично, формування емоційної культури це процес розвитку глибокого розуміння емоцій та їх ролі у нашому житті, що охоплює вивчення того, як емоції еволюціонують з часом і як різні внутрішні та зовнішні чинники можуть впливати на них. Також це включає набуття навичок і технік для аналізу та ефективного управління емоціями, щоб люди могли адекватно реагувати на різноманітні ситуації та вміти взаємодіяти. Тому, насамперед важливо стимулювати, розвивати та формувати емоційну культуру людини. Це включає в себе навички вираження почуттів і емоцій, сприяючи адекватній реакції на навколишню дійсність.

Загальний висновок підкреслює важливість формування емоційної культури, яка визначає поведінку і взаємовідносини особистості з оточуючим світом. Емоції виявляються ключовим елементом у формуванні особистості та розвитку когнітивних процесів, впливаючи на активність суб'єкта і регулюючи його сприйняття зовнішніх та внутрішніх сигналів. Вони є

необхідною складовою життєдіяльності і потужним засобом активізації сенсорно-пізнавальної діяльності та набуття індивідуального досвіду.

У сучасних умовах розвитку суспільства особливо важливим стає одне з основних завдань національної освіти – збереження та зміцнення фізичного, психічного та духовного здоров'я молодого покоління.

У світі, де триває постійний розвиток і зміни, а також неминучі соціальні та природні події, особливо важливо зосередитися на турботі про емоційний стан дітей. Усі негаразди сьогодення негативно впливають на життя та призводять до негативних наслідків.

Сучасні діти не завжди витримують нервово-психічні навантаження. Нервова система дитини не завжди швидко адаптується до темпу і ритму нашого життя. Звідси – гіперактивність, нервовість, погіршення продуктивної діяльності та не сформована емоційна культура. Тому, саме сьогодні актуальності набувають нові нетрадиційні підходи та методи формування емоційної культури молодших школярів.

Проблема збереження і підтримання здоров'я школярів існує вже протягом тривалого періоду. Здоров'я дитини, її фізичний і психічний розвиток, а також соціально-психологічна адаптація значно впливають на умови її життя, особливо в шкільному середовищі.

Отже, формування емоційної культури є комплексною системою, де складові взаємодіють і доповнюють одна одну. Лише коли ці компоненти працюють гармонійно разом, можна досягти мети - розвитку емоційної компетентності учнів початкової школи. Основну роль у цьому процесі відіграє взаємодія між всіма учасниками.

Проблема формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва є актуальною і важливою, оскільки мистецтво впливає на розвиток особистості дитини, її емоційну сферу і здатність виражати свої почуття. Діти молодшого шкільного віку ще не мають великого життєвого досвіду і здібності аналізувати і розуміти складні емоційні стани. Вони потребують підходу, який враховує їхні особливості та розвиває їхню

спроможність виражати свої почуття через мистецтво. Багато шкільних програм обмежуються навчанням технічних аспектів мистецтва, таких як малювання чи гра на музичних інструментах, не надаючи достатньої уваги емоційному виразу через мистецтво. Деякі соціокультурні або релігійні обмеження можуть заважати дітям виражати свої почуття та думки через мистецтво, наприклад, обмеження у виборі тем та зображень. Мистецтво може бути використане для інтеграції з іншими предметами, але часто воно розглядається як окремий предмет, що ускладнює вирішення проблеми формування емоційної культури учнів через мистецтво.

В цілому, проблема формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва є складною, але важливою. Формування емоційної культури через мистецтво сприяє гармонійному розвитку особистості дитини і є важливою складовою загальної освіти.

Оскільки молодший шкільний вік є сприятливим для формування емоційної культури, важливо створити можливість учням поглиблювати свої знання в галузі мистецтва, які сприятимуть розвитку їх творчого потенціалу. Це можливо за допомогою мистецтва, адже воно буває різним та немає меж. Використання на уроках мистецтва таких засобів, як залучення дітей до вивчення народної та національної спадщини, українських традицій, арт-технології, здоров'язберігаючі технології, технології Body Percussion є цікавими та новими методами, які сприяють формуванню емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва.

2. Системний підхід дозволив розглянути емоційну культуру як комплексну систему, виявивши її структурні компоненти.

Формування вищого рівня емоційної культури суттєво впливає на якість життя, соціальні взаємини та досягнення особистого та професійного успіху.

Акцент робиться на тому, що формування емоційної культури сприяє збалансованому внутрішньому стану дітей, підвищує самопочуття та допомагає їм впоратися зі стресом. Детально проаналізовані переваги

розвиненої емоційної компетентності, такі як поліпшення соціальних навичок, спілкування та вирішення конфліктів.

Важливою є також роль емоційної культури у взаємодії з іншими, вироблення навичок співпраці та розвиток навичок конструктивного вирішення конфліктів. Зроблено висновок, що емоційна культура сприяє здоровому фізичному та психічному розвитку дітей, формує толерантне та відкрите ставлення до різних культурних норм.

У структурі емоційної культури нами було визначено п'ять ключових компонентів, які становлять її сутність і пов'язані один з одним.

Емоційно-усвідомлений компонент: розпізнавання та розуміння власних емоцій є важливим етапом в управлінні ними. Учні з високим рівнем емоційної обізнаності можуть краще розпізнати свої емоційні стани та ефективно ними управляти.

Емоційно – саморегуляційний: здатність контролювати інтенсивність і тривалість емоцій, що є важливим для особистого благополуччя. Використання стратегій, таких як уважність та медитація, може допомогти у регулюванні емоцій і уникненні їхнього надмірного прояву.

Емпатійний: здатність розуміти та співпереживати емоціям інших людей є ключовою для побудови позитивних відносин та ефективного спілкування.

Соціальний: взаємодія з іншими вимагає ефективної комунікації та розв'язання конфліктів. Розвинені соціальні навички сприяють побудові стійких стосунків і сформуванню підтримуючого соціального оточення.

Мотиваційний: прагнення та енергія для досягнення цілей є важливим компонентом емоційної культури. Мотивація допомагає управляти емоціями так, щоб вони підтримували досягнення особистих цілей.

Розвиток кожного з цих компонентів сприяє формуванню емоційної культури. Розуміння, саморегуляція, емпатія, соціальні навички та мотивація, що взаємодіють, створюють основу для емоційно виразного та здорового життя.

3. Під час проведення дослідження стану сформованості емоційної культури молодших школярів, були розроблені критерії, показники та схарактеризовані рівні сформованості емоційної культури молодших школярів.

1. Емоційно-знаннєвий критерій – оцінює наявність знань про емоції, здатність розпізнавання та розуміння емоцій.

2. Емоційно-контрольований критерій – визначає здатність контролювати інтенсивність і тривалість своїх емоцій.

3. Емоційно-емпатійний критерій – визначає здатність розуміти та співпереживати емоціям інших людей.

4. Комунікативно-організаційний критерій – оцінює розвиненість соціальних навичок, взаємодії з іншими людьми та вміння будувати позитивні взаємини.

5. Мотиваційно-відтворювальний критерій – визначає рівень мотивації особистості та її здатність відновлювати та утримувати високий рівень емоційного стану, здатність утримувати зацікавленість та наполегливість у досягненні цілей чи виконанні завдань незалежно від труднощів чи викликів, можливість відновлюватися та зберігати мотивацію після негативного досвіду чи неуспішних результатів.

На підставі розроблених критеріїв та їхніх показників формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва було схарактеризовано рівні сформованості, а саме високий, середній і низький. Це дало можливість об'єктивно оцінювати емоційну культуру учнів та визначати їхні можливості у розвитку цього аспекту особистості.

Визначеність цих рівнів дозволяє створити систему ефективної діагностики та подальшого розвитку емоційної культури учнів на уроках мистецтва, що сприятиме їхньому гармонійному особистісному зростанню та розвитку творчих здібностей. Визначені рівні сформованості емоційної культури служать орієнтиром для педагогів у роботі з формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва. Зазначені рівні

відображають не лише ступінь виявлення емоційної грамотності, але й визначають обсяг можливостей для розширення емоційного спектру та поглиблення розуміння важливості мистецтва в розвитку емоційної культури дітей.

Під час визначення рівнів сформованості емоційної культури учнів початкової школи на уроках мистецтва, було проведено констатувальний експеримент, який проводився у 4-х «А» і «Б» класах, де брали участь 30 учнів. Метою експерименту було встановлення поточного стану сформованості емоційної культури молодших школярів. Для досягнення цієї мети визначено критерії та показники, які дозволили оцінити рівні сформованості емоційної культури. При аналізі рівнів сформованості емоційної культури у молодших школярів на уроках мистецтва встановлено, що більшість дітей (39%) знаходяться на середньому, 30% - на високому та 31% - на низькому рівні сформованості емоційної культури.

4. На основі отриманих даних були визначені та обґрунтовані педагогічні умови та методи формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва.

Формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва може бути ефективним, якщо вчитель буде створювати педагогічні умови, а саме: створення підтримуючого та комфортного середовища, забезпечення доступу до різних видів мистецтва, активна участь у творчих діях, навчання аналізу та вираження емоцій, а також взаємодія з батьками, що сприяє розвитку емоційного інтелекту та формуванню стійкої емоційної культури учнів. Педагогічні умови грають важливу роль у цьому процесі, допомагаючи дітям відчувати радість від творчості та розуміти, що мистецтво відображає різні емоції та аспекти життя. Формування емоційної культури через мистецтво сприяє загальному особистісному зростанню та формуванню невимірно цінного досвіду.

Формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва варто здійснювати за допомогою різних методів, серед яких особливо важливі словесні, наочні та практичні.

Використання бесід, розповідей, аналізу літературних творів та спільних діалогів сприяє розвитку мовленнєвих та аналітичних навичок. Це також дозволяє дітям висловлювати свої емоції та думки щодо мистецтва.

Перегляд мистецьких репродукцій, відеоматеріалів або відвідування мистецьких виставок сприяють візуальному сприйняттю мистецтва та збагачують емоційний досвід учнів. Ці методи сприяють розвитку сприйняття кольорів, форм і композицій.

Активна участь учнів у творчих процесах, таких як малювання, ліпка, акторська гра та музична імпровізація, дозволяє дітям виразити свої емоції через власні створення. Ці методи сприяють розвитку творчості та самовираження.

Ці різні методи взаємодіють, доповнюючи один одного, та сприяють формуванню емоційної культури молодших школярів. Важливо забезпечувати баланс між словесними, наочними та практичними методами для максимального ефекту у формуванні емоційної культури на уроках мистецтва.

Систематичні обговорення результатів та взаємний обмін враженнями сприяють взаємному розумінню та стимулюють творчість учнів. Важливою є можливість дітей висловлювати свої емоційні реакції словами та ділитися ними з іншими, що сприяє розвитку комунікативних та соціальних навичок.

Педагогічні методи, такі як спостереження, бесіда і тестування, дозволяють ефективно оцінювати рівень зацікавленості учнів у навчальному матеріалі та їхні базові знання про емоції. Вивчення та аналіз результатів є необхідним етапом для адаптації методик та підходів для ефективного формування емоційної культури.

Отже, виконання поставлених завдань дозволило не лише розширити теоретичний аспект дослідження, але й зробити певний внесок у практичну

реалізацію отриманих знань для удосконалення процесу формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва.

Емоційна культура молодших школярів виявляється не лише важливою, але й невід'ємною складовою їхнього повноцінного особистісного розвитку. Уроки мистецтва стають особливим простором, де діти мають унікальну можливість виражати та розуміти свої емоції через творчість.

Емоційна культура, розвиваючись на уроках мистецтва, сприяє формуванню в учнів емоційної обізнаності, саморегуляції, емпатії, соціальних навичок та мотивації до творчості. Цей комплекс навичок є ключовим для побудови гармонійних взаємин, успішної комунікації та самовираження у сучасному суспільстві.

Мистецтво виступає невичерпним джерелом, яке дозволяє дітям виразити свої почуття, досліджувати різні форми та техніки вираження, розширювати свій емоційний досвід. Крім того, важливою є можливість спілкування з різноманітними видами мистецтва, які вчать дітей розпізнавати, розуміти та цінувати різноманіття виразних засобів.

Враховуючи, що формування емоційної культури в молодшому шкільному віці визначає базові навички для успішного функціонування в сучасному суспільстві, особливо важливо акцентувати увагу на розвитку цих аспектів на уроках мистецтва. Надання учням можливості творчого самовираження сприяє їхньому особистісному зростанню, формуванню цілісних, емоційно грамотних особистостей, готових до викликів сучасного світу.

Перспективним напрямком дослідження цієї проблеми вважаємо розроблення та апробацію методики застосування арт-технологій у процесі формування емоційної культури учнів на уроках мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волинюк К. І. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів засобами арт-технології : Кваліфікаційна робота. Чернівці, 2021. 96 с. URL: https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3620/1/educ_2022_179.pdf (дата звернення: 25.11.2022).
2. Власова О.І. Педагогічна психологія: навч. посіб. К.: Либідь, 2005. 400 с.
3. Генік М.С. Формування морально-етичних цінностей молодших школярів засобами українського народознавства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата педагогічних наук : 13.00.07. Київ, 2008. 20 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник : словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
6. Горський В. С. Естетичне виховання: Довідник. К.: Політвидав України, 1989. 211 с.
7. Груша Л. О. Емоційна культура як складова емоційної зрілості. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Серія.: Психологічні науки.* 2009. Вип. 68. С. 39-43.
8. Груша Л. О. Педагогічні умови виховання емоційної культури дітей молодшого шкільного віку : автореф. дис. на канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2009. 22 с.
9. Груша Л. О. Методика та зміст роботи з виховання емоційної культури дітей 6-10 років. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія.: Педагогічні науки.* 2009. Вип. 47. С.117-120.
10. Державний стандарт початкової освіти. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 10.11.2022).

11. Дорошенко Т. В. Виховання емоційної культури молодших школярів засобами інтегрованого вивчення предметів мовно-літературного циклу та музики. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2005. С. 41-44.

12. Дорошенко Т.В., Сіліна Л. Формування емоційної культури молодших школярів на уроках мистецтва як умови їх успішної соціалізації. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія.: Педагогічні науки*. 2023. Вип. 19 (175) С. 8-13.

13. Заброцький М. М. Вікова психологія: навч. посіб. К.: МАУП, 1998. 92 с.

14. Закон України про освіту. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (дата звернення: 10.11.2022).

15. Концепція культури Тейлора Е .Б. : веб-сайт. URL: https://ua-referat.com/Концепція_культури_Е_Б_Тейлора (дата звернення: 20.11.2022).

16. Копитін О. І. Арт-терапія в загальноосвітній школі : методичний посібник. СПб.: Академія постдипломної педагогічної освіти, 2005. 136 с.

17. Молодший шкільний вік. *Енциклопедія Сучасної України* : веб-сайт. URL: <https://esu.com.ua/article-69054> (дата звернення: 18.11.2022).

18. Одинока Н. Д. Формування емоційної культури молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. 2019. №10-12. С. 21-27.

19. Опанасюк І. В. Співвідношення понять «емоційна спрямованість» : Збірник наук. праць : філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ : Вид-во ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника», 2014. 252 с.

20. Особливості емоцій у молодших школярів. *Освітній портал «Урок-UA»* : веб-сайт. URL: <https://urok-ua.com/osoblyvosti-emotsij-u-molodshyh-shkolyariv/> (дата звернення: 15.12.2022).

21. Пальчевський С. С. Педагогіка: Навч. посіб. К.: Каравела, 2007. 576 с.

22. Пічі В. М. Культурологія: Навч. посіб. Л.: Магнолія плюс, 2003. 236 с.

23. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник довідник: Навч. посіб., 4-те вид., випр. і доп. К.: Каравела, 2020. 418 с.
24. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості : Навч. посіб. К., 1996. 159 с.
25. Савченко Ю. Ю. Розвиток емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 12. С. 12-16. веб-сайт. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2014_12_5 (дата звернення: 03.01.2023).
26. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям : Київ : Рад. школа, 1977. 244 с.
27. Типові освітні програми. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/tipovi-osvitni-programi-dlya-2-11-klasiv> (дата звернення: 01.11.2022).
28. Шапор В.Б. Психологічний тлумачний словник : Харків : Прапор, 2004. 640 с.
29. Шпак М. М. Психологія розвитку емоційного інтелекту молодших школярів: монографія. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2016. 372 с.
30. Brown C., Gliroy C., Kohen A. The Effect of the Minimum Wage on Employment and Unemployment. *Journal of Economic Literature*. 1982. Vol. 20, No. 2, pp. 487-528.
31. Goleman D. Working with emotional intelligence: USA: Random house LCC – 1995.- 450 с.
32. Salovey P., J.D.Mayer.-Imagination, cognition and personality: USA: Baywood, 1990 . – С. 185- 220
33. Manage Your Emotional Culture. *Linkerin* : веб-сайт. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/manage-your-emotional-culture-meg-poag> (дата звернення: 10.01.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест «Моє ставлення до уроку мистецтва»

1. Чи подобається вам урок мистецтва?
 - a) Так;
 - b) Ні;
 - c) Взагалі не цікавить.

2. Що вам більше подобається робити на уроці мистецтва?
 - a) Виконувати творчі завдання;
 - b) Виконувати ритмічні вправи;
 - c) Нічого не хочу робити.

3. Як ви ставитеся до власних творчих здібностей?
 - a) Вважаю, що в них є певний потенціал;
 - b) Сумніваюсь у своїх творчих здібностях;
 - c) Вважаю, що у мене немає таланту.

4. Як часто ви самі висловлюєте свої емоції через мистецтво (малювання, музика тощо)?
 - a) Регулярно;
 - b) Час від часу;
 - c) Майже ніколи.

5. Якщо у вас є можливість вибрати тему для мистецького проекту, то що ви обрали б?
 - a) Тему, яка виражає мої особисті емоції;
 - b) Тему, яка викликає цікавість, але не обов'язково особисті почуття;
 - c) Не маю ідеї, що обрати.

6. Як ви вважаєте, чи важливо розуміти емоції інших людей?
 - a) Так, це допомагає в уникненні конфліктів та взаєморозумінні;
 - b) Залежить від ситуації;
 - c) Ні, мені це нецікаво.

7. Чи впливає урок мистецтва на ваш настрій та емоційний стан?
 - a) Так, він позитивно впливає;
 - b) Скоріше так, ніж ні;
 - c) Ні, я не відчуваю змін.

Додаток Б**Тест «Мандрівка спокоєм»**

1) Поміркуйте та напишіть, що дає вам підтримку у скрутні часи, що може потішити та розрадити вас:

-
-
-

2) Створіть рецепт стресостійкості у вигляді малюнку:

3) Складіть список всього, що вас радує:

-
-
-

4) Напишіть якості або досягнення, за які ви себе поважаєте:

-
-
-

Додаток В**Вправа «Малювання музики»**

- 1) GO_A – «Shum» - <https://youtu.be/U7-dxzp6Jvs> ;
- 2) Один в каной «Човен» - <https://youtu.be/1UdbxJXBuig> ;
- 3) Андрій Хливнюк «Ой у лузі червона калина» - https://youtu.be/_PLYcHRRGaw .

Техніка «Простукування» - <https://youtu.be/aROS6PFykOM> .